

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

J. Kranenburg, Kampen

Het goede

(Bij Lucas 16:25)

Er wordt regelmatig benadrukt dat het in de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus niet zomaar over elke arme gaat. De arme heeft een naam en dat is in een gelijkenis opvallend. Lazarus heet hij. 'God helpt' betekent het en dat is ook zijn belijdenis geweest. De Here Jezus heeft daarmee willen zeggen dat de Here God het vooral opneemt voor de arme die op Hem hoopt. Ik vind die uitleg wel terecht, maar die wordt wel eens erg sterk benadrukt. Ik wil de mogelijkheid open laten dat God toch een zwak heeft voor alle armen in de wereld. In elk geval zullen we er goed aan doen daarmee rekening te houden in onze houding tegenover elke arme. Het zal toch niet de bedoeling zijn dat we de barmhartigheid opschorten tot we ze tot God hebben horen roepen om hulp. Maar goed: toegegeven, het gaat hier niet zomaar over alle armen. Maar gaat het dan wel over alle rijken? Want de rijke in dit verhaal is naamloos. Wil dat zeggen dat de Here de rijken over één kam geschoren wil zien? Ik wil vanuit deze gelijkenis iets helpe- pends zeggen in de richting van de rijken. Dat is niet overbodig want arm zijn is moeilijk maar het is in deze tijd ook een hele opgave om op een christelijke manier rijk te zijn. Vandaar deze uitgestoken hand.

Het gesprek met Abraham

Er komt in deze gelijkenis een gesprek voor tussen de rijke in de pijn en Abraham die hij van verre kan zien en die hem ook kan horen. Er zit op het eerste gehoor iets onredelijks in de woorden van Abraham. De rijke man had hem onder de pijnningen toegeroepen: „Vader Abraham, heb medelijden met mij en zend Lazarus opdat hij de top van zijn vinger in water dope en mijn tong verkoele”. Dat was een hondsbrutaal verzoek. Ze hadden Lazarus bij de ingang van zijn paleis gedropt – want dat 'nedergelegd' in onze vertaling is een eufemisme – en hij had nooit een vinger naar hem uitgestoken. Nu vraagt deze onbarmhartige om medelijden en dat mag dan uitgerekend Lazarus hem komen bewijzen. Je moet maar durven. Maar nu de merkwaardige reactie van Abraham op zijn verzoek. „Kind, her-

inner u, hoe gij het goede tijdens uw leven hebt ontvangen en insgelijks Lazarus het kwade. Nu wordt hij hier vertroost en gij lijdt pijn”. Bedoelt Abraham nu te zeggen wat wij hier zo gemakkelijk in horen: wie hier rijk is moet straks maar op pijn rekenen en wie nu arm is mag weten dat hij straks vertroost wordt? Want zo klinkt dit toch? Laat wie rijk is zich nu niet te snel bedreigd voelen want dit kan de bedoeling van Abrahams woorden niet zijn. Dat is alleen al onwaarschijnlijk omdat het uitgerekend Abraham is die hier spreekt en als er nu in de Bijbel iemand is, die zich moeilijk dreigend kan opstellen tegenover de rijke dan is dat Abraham wel. Hij behoort zelf tot de rijkste mensen die we in de Bijbel ontmoeten. We lezen dat hij rijk is aan vee, zilver en goud en er staat van hem zelfs „deze man was rijk en hij werd gaandeweg rijker totdat hij zeer rijk geworden was”. Overtuigender kan het al niet. Maar Abraham is niet vanwege zijn rijkdom in de pijn gekomen. Het rijke westen, wil ik maar vast opmerken, heeft niet vanwege onmiskenbare rijkdom veroordeeld te worden.

Wat zei Abraham nu precies?

Je zou er bijna overheen lezen, maar Abraham spreekt geen woord kwaad van de rijkdom van de rijke man. Zijn rijkdom werd hem niet verweten. Wel de manier waarop hij rijk geweest is. De rijke man heeft tijdens zijn leven het goede ontvangen. Dat is geen constatering maar een verwijt! 'Het goede' is een geladen woord. Het is datgene waar in je leven alles om draait. Waar je op uit bent, je diepste en je laatste verwachting. Voor de rijke man is dat zijn bezit geweest. Dat was alles voor hem. De rijke behoorde tot de mensen „wier deel in dit leven is”, zoals het in Psalm 17 staat. De oude berijming had nog de rake woorden „geen deel dan in dit leven achten”. En als je (erf)deel in dit leven is ken je niets meer dat voor je weggelegd is. Daarom heeft de rijke man het bij zijn leven zo moeilijk gehad met Lazarus. Die kwam aan dat wat voor hem 'het goede' was. Een ander goedkende hij niet.

Abraham was anders rijk

Abraham is een zeer rijk man geweest en er komt in de Bijbel geen woord voor waaruit valt op te maken dat hij zijn bezit versmaad heeft. Maar wanneer iemand aan Abraham gevraagd zou hebben „bent u nu tevreden?” Zou hij zoiets gezegd hebben als „Nee, nog niet, wat het eigenlijke dat de Here mij heeft beloofd moet nog komen. Dit is niet het goede waarnaar ik uitkijk. Dat is voor mij weggelegd. Daar kijk ik naar uit: de stad, het grote volk, het land. Zo rijk kan God mij hier niet maken of ik verlang naar de toekomst, naar 'het goede'. Het is zwaar om op die manier rijk te zijn. Dat heeft de Here Jezus trouwens zelf ook met zoveel woorden gezegd. Rijkdom is een niet geringe handicap

37e jaargang – nr. 14
2 juli 1993

In dit nummer

- 251 H. de Jong
De terugkoppeling van de genadegaven naar de genade (2, slot)
- 253 B. Wielenga
Zending: Joodse zending in de diaspora? (3)
- 254 M. Siesling
In memoriam Meindert de Jonge
- 255 H. Algra
Marlies
- 256 Anne Bergsma
Bladeren in de literatuur
- 258 B. Loonstra
Impressies uit Bangui (2)

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 65,- per jaar of f 36,- per half jaar.
Voor studenten f 52,- per jaar.
Buitenland f 92,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 60 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 17,5% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

bij het binnengaan in het Koninkrijk van God.

In onze rijke wereld slagen velen er niet in. Iemand beschreef de stemming in onze westerse wereld als de sfeer in een supermarkt tegen sluitingstijd. De mensen rennen met hun karretjes langs de rekken om er nog haastig van alles in te stouwen voordat de kassa's sluiten.

Vrijgevigheid?

Het is eigenlijk oppervlakkig om in de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus alleen maar te horen dat een mens wat moet kunnen missen en dat je aan de armen moet denken. Dat zal wel waar zijn maar dat leer je in de box al en later nog eens bij de padvinderij. Je hoeft er trouwens niet eens een christelijke politieke partij voor te hebben. Vooraanstaan in goede werken is in deze tijd niet eenvoudig. Er staan altijd wel een paar voor ons. De Here Jezus ging een steek dieper: ophouden in ons bezit hier en nu het goede te zien.

Daar zouden alle Lazarussen wel bij varen. De armen met een naam, met deze naam, het allereerst. Maar daarna ook allen, die roepen aan de poort.

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

8-10 okt. N.G.J. Bijbelstudieweekend
6 nov. Landelijke ouderlingenconferentie
19-21 nov. N.G.J. Bijbelstudieweekend

1994

12 mrt. Landelijke Vergadering Apeldoorn
16 april Landelijke Ontmoetingsdag Barneveld

H. de Jong, Zeist

De terugkoppeling van de genadegaven naar de genade (2, slot)

Genade en genadegaven

Het apostelschap, het apostolisch ambt, als genade. Ik kan me voorstellen dat iemand dit gegeven zou willen gebruiken om klagerige en mopperachtige dienaars van het evangelie de les te lezen. „Jullie schijnen het ambt alleen maar te ervaren als een opgave! Zou je niet eens met Paulus dankbaar zijn voor het ambt als gave, als genadegave, als geschenk van de Heilige Geest?” Zou iemand die onze tekst zo gebruikt er naast zitten? Ik denk het niet. Het ambt is ook een genadegave, een charisma, een geschenk dat voortvloeit uit de gemeente-toerustende werking van de Geest. Maar zou het niet kunnen zijn dat wij vandaag te gauw overstappen van de *genade* naar de *genadegaven*? Die twee verhouden zich tot elkaar als boom en vrucht. Van de genadegaven moeten we daarom steeds terugvragen naar de genade die daar de wortel van is. Anders wordt de boel oppervlakkig. Paulus zag zijn ambt niet zo zeer als een genadegave maar als de genade zelf. Dat is door onze bijbelvertaling niet steeds opgemerkt. In Ef. 3 : 6 en 7 heeft de apostel het over „... het evangelie waarvan ik een dienaar geworden ben naar de genadegave die mij geschonken is ...” Maar dat staat er niet. Er staat ook daar: „... naar de genade die mij geschonken is”. Paulus denkt ook daar weer aan die oer-ervaring van hem dat God een streep haalde door zijn schuld, zijn schuld, zijn zeer grote schuld. Dat heeft hem tot de bevlogen apostel gemaakt die ons uit zijn brieven tegemoet treedt.

Leeg midden

Het is best als we het ambt in de kerk als een genadegave zien en dat we naast het ambt in de gemeente naar nog meer genadegaven zoeken (natuurlijk is dat goed!), maar we moeten vooral niet vergeten om van die genadegaven voortdurend naar de genade zelf terug te gaan. Het zoeken naar de charisma's kan wel eens vanuit een verkeerde instelling gebeuren. Zo van: De genade hebben we achter de rug, nu op naar de genadegaven! Maar alleen de ervaren genade van de kwietschelding van onze schuld is de blijvende bron van de genadegaven. Zoeken we naar de genadegaven buiten die genade om dan willen we appels hebben zonder eerst een boom te planten. De genadegaven staan dan om een *leeg midden* geschaard en hun is dan geen lang leven beschoren. Wanneer het gaat over de ambten in

de kerk moeten we vooral deze vraag stellen: „Jij ambtsdrager in Gods kerk, weet jij eigenlijk als mens überhaupt wel wat de genade van God en de ontferming van Christus betekenen? Heb je daar wel persoonlijk deel aan? Kan je terug naar een moment in je leven, naar een situatie waarin je voelde: Nu kan ik niet verder tenzij God mij de genade van de vergeving schenkt? En zie je je ambt in het licht van die genade? Als uitloeijsel daarvan en als zegel daarop? Zo niet dan ligt daar je (eventuele) gebrek aan motivatie. En zo ja dan ga je het ambt niet langer zien als een verplichting, zelfs niet als enkel een genadegave maar als een bediening die jou door de barmhartigheid van God is toevertrouwd, als een uitlaatklep omdat je anders van louter vreugde uit elkaar zou barsten. Als het vandaag moeilijk is om mensen aan te trekken voor de ambten en voor andere diensten in de kerk dan zou dat ook hieraan kunnen liggen dat wij als kerk en als kerkmensen niet meer weten wat genade is.

Als een kundig bouwmeester

En ik mag dit doortrekken naar de hele gemeente. Weet de gemeente nog van dit geheim? Of is haar de genade van God tot een grote vanzelfsprekendheid geworden? Beseffen we nog waar de apostolische kerk vandaan komt, op welke ervaring zij teruggaat? Paulus heeft zijn persoonlijke ervaring van de genade gebruikt als het cement bij de fundamentelegging van de kerk. Dat is de hele kunde van zijn bouwmeesterschap geweest. Als een kundig bouwmeester heeft hij het fundament gelegd. Dat *kundig* komt op ons *deskundig* over. En voor deskundigheid hebben wij een heilig respect. In zei al, wij zouden van Paulus de kneepjes van het vak van gemeentestichter en -leider willen leren. Kundig bouwmeesterschap, wij likkebaarden daar naar in een tijd van leeglopende kerken. Hoe keren wij het tij? Wie reikt ons het gereedschap aan? Hoe verlevendigen we de kerk door charisma's en het charismatische? Maar de kunde van Paulus als architect is vooral geweest dat hij Gods genade en zijn ervaring daarvan op de mensen overdroeg. Als we hem deskundig kunnen noemen dan slaat het 'des' in dat woord in de eerste plaats daarop, op die ondervonden genade. Als zijn apostelschap van die genade vervuld was dan moest, vond hij, de gemeente die uit dat apostelschap ontstaan was dat ook zijn. Zo heeft Paulus gewerkt. En uit die ervaren genade deed de

Geest charisma's ontstaan en werd de gemeente Geest-begaafd.

Breedte of diepte

Daar moeten we naar luisteren. Vroeger zeiden ze van iemand die dominee wilde worden dat hij eerst iets moest hebben meegemaakt. Tegenwoordig dreigt het zoeken naar geschiktheden wel eens wat in de breedte te verlopen. Wat moet een dominee allemaal wel niet hebben en kunnen! Het is een zoeken naar genadegaven geworden. Vroeger zocht men meer in de diepte, naar de genade zelf als het ene nodige. Zeker, dat kon wel eens tirannieke en willekeurige vormen aannemen, maar ik denk dat wat men bedoelde toch wel juist was. Er moet aan het ambt een persoonlijke ervaring van Gods genade ten grondslag liggen, vond men. En daar zocht men dan naar, bij het kerkelijk examen bijvoorbeeld. Ja, dat kan toch goed verstaan worden. Het kan zelfs als barmhartigheid worden uitgelegd. Want als die ervaring van Gods genade ontbreekt dan wordt het ambt veel te zwaar. Dan moet je er niet aan beginnen. Dan is het ook maar beter dat de toegang tot het ambt je versperd wordt. Alleen, men realiseerde zich te weinig dat men zo wel een héél scherp zwaard hanteerde. Want van het gemeentezijn valt precies hetzelfde te zeggen. Als daar geen ervaring van Gods genade aan ten grondslag ligt dan moet je daar ook niet aan beginnen. Die dingen hangen samen. Kerk-zijn, dat kan alleen maar als je je samen de grootste der zondaars weet. Dat is nog 's wat anders dan vingers tekort komen om die beschuldigend naar iedereen uit te prikken om te zeggen wat ze allemaal verkeerd doen. De kerk staat nog steeds te oordelend en te veroordelend in de samenleving. De broedermoord heeft welig getierd in haar midden maar in plaats dat dat haar een toontje lager doet zingen bestraft ze op hoge toon alles wat ook maar uit de verte als doodslag kan worden uitgelegd – om maar iets te noemen.

De blijvende betekenis

Paulus zag zichzelf vóór in de rij der zondaren staan, hebben we uit de schriftlezing vernomen. Dat was maar niet een privé-ervaring die hij voor zichzelf hield, nee, dat besef plantte hij over op de gemeentes die hij stichtte. Dat was de moedermelk die hij ze liet drinken en het vaste voedsel dat hij haar vervolgens gaf. Hij zei en schreef: „Hiertoe is mij barmhartigheid bewezen, dat Jezus Christus in

de eerste plaats in mij zijn ganse lankmoedigheid zou bewijzen – tot een voorbeeld voor hen die later op Hem zouden vertrouwen ten eeuwigsten leven" (1 Tim. 1 : 16). Ik omschrijf: De grootste schoft en de ergste boef kunnen als zij naar mij kijken nog moedvatten. Als God mij barmhartigheid bewezen heeft dan zal Hij het zeker hun doen. Dat is kerk-zijn op het fundament van de genade en van de vergeving der zonden. En alle gemeenteopbouw moet daardoor getekend zijn. Ook nu is dat nog het geval. „Ieder zie wel toe hoe hij op het gelegde fundament voortbouwt”, zegt de tekst. Dat wil zeggen: Het verder bouwen moet in de lijn van het gelegde fundament blijven. Zoals Paulus gewerkt heeft is maatgevend. De genade van de vergeving als fundament bepaalt de hele structuur van de kerk. „Aan wie veel vergeven is die heeft veel lief”, zei Christus (Luk. 7 : 41 vv) en daarmee raakte Hij aan het geheim van wat kerk-zijn is.

Ook Petrus

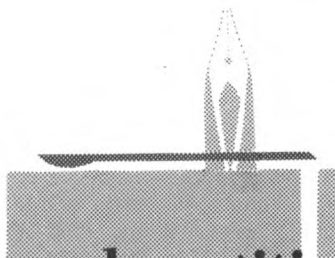
De onderlinge liefde en ook de liefde tot de wereld zal uit die niet opdrogende bron van de vergeving moeten komen. Als dat ontbreekt dan is al het

andere lap- en maakwerk. De liefde, ook die in het onderlinge verkeer, zal dan niet echt zijn. Meer een elkaar aardig vinden totdat... Totdat de ander tegenvalt en niet aan de gestelde verwachtingen blijkt te beantwoorden. Christus zou daarvan zeggen: Doen ook de heidenen niet also? Nee, echte gemeenteopbouwende liefde ontluikt daar waar een mens door de genade van de vergeving platgeslagen is en nu geen strepen meer heeft om op te staan. Zo alleen zullen we ook kerk voor de wereld kunnen zijn – afdalend, afdalend en nog eens afdalend naar de verlorenen. Ach, Christus heeft het ons alles zo duidelijk geleerd toen Hij Petrus in ere herstelde. Ik heb het nu over de tweede schriftlezing bij de tekst. Petrus die vergeving ontvangt voor de gruwelijke zonde van de verloochening. En de Here die deze ervaring gaat gebruiken om Petrus tot een echte pastor te maken: Weid mijn lammeren, hoed mijn schapen, weid mijn schapen! (Joh. 21 : 15 vv). Hier is het Petrus die de genade en het apostelschap ontvangt, zbu je kunnen zeggen, en dan opnieuw deze twee heel nauw aan elkaar verbonden zodat je mag spreken van de genade van het apostelschap. Petrus met zijn verloochening

en Paulus met zijn vervolging, – ze staan op één lijn. Beiden hebben een diepe verworteling gekregen in de vergevende genade van God in Christus. En precies daardoor zijn zij samen de fundamenteleggers van de kerk geworden. Ik haal Petrus erbij om te laten zien dat het niet goed is wanneer we Paulus met zijn ervaring in een uitzonderingspositie plaatsen. Petrus heeft, zij het weer heel anders, hetzelfde meegemaakt.

Ervaring

Als je apostelschap, als je ambt door de schuldvergevende genade bepaald is, bedoelt de bijbel te zeggen, dan verheft dat ambt je niet boven de gemeente maar het plaatst je op een niveau waarop je ook de verst afgedwaalde en de meest afstotelijke zondaar nog kunt ontmoeten. (Het is altijd de eer van Christus' gemeente geweest dat te kunnen.) Ook David wist dat zijn zonde met Batseba en de vergeving die hij daarvoor ontving hem niet ongeschikt maar juist geschikt maakte om de overtreders Gods wegen te leren opdat zondaars zich tot God zouden bekeren (Ps. 51 : 15). Kortom, Paulus' kundig bouwmeesterschap heeft daaruit bestaan dat hij inzicht had in en

Pastorale notitie

J.H. Veeffkind

Stom, stom, stom!

„U hebt vandaag een andere dienst”, voegt één van de kerkgangsters me zondagmiddag toe. Geen dienst des woords, maar een dienst des oors. Niet spreken, maar luisteren. De tegenstelling klopt niet helemaal, want om te spreken moet je eerst geluisterd hebben: de preker is de eerste bepreekte. Maar de bedoeling is duidelijk: het is bijzonder wanneer je als dominee niet op de stoel staat maar op een stoel zit. Bijzonder voor de gemeente, voor je gezin en voor jezelf. Een vrije zondag is een heel andere zondag: er móét niets, er mag van alles. De druk is van de ketel, het is heel ontspannend – gewoon net als iedereen. Het 'gewone' is juist zo 'anders'. Je mag bijvoorbeeld gewoon met je gezin gewoon naar de kerk.

Begrijpt u me goed: er zijn mensen die – van nature of uit genade – graag twee keer naar de kerk gaan. Dit zijn gelukkige mensen, denk ik.

Maar zelf zit ik niet zo in elkaar. Ik lijk meer op mijn neef die als kind luidkeels liep te zingen: „Ik zal met vreugd in 't huis des Heren gaan”, en die dan vervolgens met pepermuntjes naar de kerk gelokt moest worden! Hij is trouwens ook dominee geworden – dus dat zegt niks. Toen ik zelf kind was, speelden we thuis kerkje. 'Thuis' – dat wil zeggen: in de schuur; en de keukentrap was de preekstoel. Mijn broer was dominee (is hij trouwens nog), mijn zus ouderling (toen al: en dan praten we over de jaren dertig), en ikzelf was het schaarse publiek. Dat overigens wegens onoplettendheid en ordeverstoring buiten de kerk werd gezet (ook dat begon al vroeg). Tussen haakjes, voor de liturgiemensen onder ons: bij het begin van de kerk, onderaan de preekstoel, zei de 'ouderling' tot de 'dominee': „Gelukkig nieuwjaar”. In de loop der jaren heb ik op zo'n tijdstip en zo'n plaats heel wat ouderlingen heel wat goede wensen horen uitspreken, maar deze klassieker nog nooit. Ter navolging?

Ik ga natuurlijk elke zondag twee, soms zelfs drie keer naar de kerk. Ambtshalve. Maar op een vrije zondag – als ik nu heel eerlijk ben – vind ik het helemaal niet erg om een keer thuis te blijven. „Papa past op, vandaag” – die deed het nog wel toen de kinderen klein waren. „Papa heeft hoofdpijn” – die kan wat langer mee, en die is ook wel eens waar. Zeker op een dubbele rustdag.

Maar ook zonder zo'n waterdicht alibi sta ik echt niet altijd te trappelen om naar de kerk te gaan. Zeker niet, als je 's morgens al 'een goeie' hebt ge-

hoord. En ik kan u verzekeren dat het gáuw goed is, als je er zo weinig hoort! Het minst kritische schaaap is een hongerige herder...

En toch – ik kan die mensen zo goed navoelen, die denken: „Zit hier lekker in het zonnetje” ('s zomers), „gezellig in m'n warme huissie” ('s winters) – „sla vandaag maar 'es een keertje over” ('t hele jaar door). Ik heb die gedachten ook, ik ken dat gevoel.

Maar weet je wat nou zo gek is? Als ik dan toch naar de kerk ga (ik kan het tegenover m'n kinderen niet maken, dat ik thuisblijf), dan vind ik het zó fijn en dan werkt het zó bevrijdend – daar heb je geen idee van! Al is het alleen maar een zinnetje uit de preek of een regel uit een versje. En het is veel méér, bij ons: er wordt geen genade uitgedéeld, er wordt genade uitgestort – over je arme zelf, over je arme volk en over een arme wereld...

En dan wil ik het wel uitschreeuwen tegen al die mensen die op zondagmiddag in het zonnetje of voor de TV blijven zitten: „Mensen, doe toch niet zo stom!” Of, om met André van Duin te spreken: „Stom, stom, stom, stom, stom, stom!”

Want door de vermaningen wordt genade medegedeeld. En waar vergeving is, daar is leven. Hoort, burgers, hoort!

ervaring had met de schuldvergevende genade over zijn leven. Zo heeft hij het fundament gelegd en zo moeten wij daarop verder bouwen. Dan kunnen wij het opbloeien van de charisma's, de bijzondere genadegaven, rustig aan Gods Geest overlaten. En aan ons dan de bescheiden taak die gaven te inventariseren, te coördineren en ze het geheel van de gemeente ten goede te laten komen. Maar hoofdzak en hoofdtak is en blijft te zorgen dat de bron waaruit ze voortkomen goed onderhouden wordt. En wanneer je nu mocht zeggen: Ja, maar ik ken die bron niet uit ervaring, wanhoop dan niet maar ga erom bidden of de Here je die geven wil. Het zou trouwens kunnen zijn dat er zonder dat je dit tot dusver opgemerkt hebt al lang een bron van die aard in je leven staat te vloeien. Wij hebben immers niet geleerd te letten op ervaringen en er kracht uit te putten. Wel om ze te wantrouwen, vrees ik. En hoe goed en nodig de waakzaamheid tegenover allerlei buitenissigs op dit gebied ook is – het gaat in wat we nu besproken hebben wel toevallig over de meest authentieke ervaring die een christen kan overkomen. Daarvan kan geen gelovige op de duur volhouden: Die ervaring van Gods vergevende genade, wat is dat eigenlijk?

Zending

B. Wielenga

Joodse zending in de diaspora? (3)

De joodse houding in de diaspora tegenover heidenen rond de jaartelling wordt door sommigen getypeerd als passieve openheid, door anderen daarentegen als actieve gerichtheid op hun behoud. Wie heeft er nu gelijk? Of moeten we toch een eigen antwoord formuleren? Laten we eerst eens nagaan of de Joden in de ver-

strooiing inderdaad de lijnen van de oudtestamentische prediking doortrokken in hun houding tegenover de heidenen. De uitkomst van dit korte onderzoek wordt vanzelfsprekend beïnvloed door het christelijke uitgangspunt dat we innemen. Maar dat is niet anders!

Een eigen antwoord

In een paar zinnen samenvatten wat het Oude Testament zegt over de houding van Israël tegenover de volkeren, is niet zo eenvoudig. Maar het is het beste om uit te gaan van Genesis 1-11, waar we lezen over de God van het verbond die als Schepper van hemel en aarde beleden wordt. De God van Israël is de God die het heil van de volkeren op het oog heeft, en dat van meet af aan. Bij de verschillende verbondssluitingen komen altijd weer de volkeren in zicht. In en door Abraham of Israël was God zelf tegenwoordig in de wereld. Vandaar dan ook dat zij geroepen waren getuigen te zijn van de heilrijke aanwezigheid van God in de wereld. Dat er ook een onheilspekkende kant aan Gods aanwezigheid in de wereld is, is duidelijk in het Oude Testament aanwijsbaar. De oordelen aan het volk te midden van de volkeren voltrokken getuigen daarvan. Dat Israël zich had af te zonderen van de heidense volkeren om een heilige natie te zijn is daarmee niet in strijd. In Exodus 19:6 worden de twee lijnen samen geweven: Israël had te midden van de volkeren een koninkrijk van priesters te zijn en een heilig volk. Berkouwer brengt in zijn dogmatische studie over de kerk de heiligheid van de kerk en de zending prachtig in één perspectief bijeen – wat we helaas geheel missen in de nieuwe dogmatiek van Van Genderen en Velema! Zending in het Oude Testament zouden we willen omschrijven als het getuigenis van Israël te midden van de volkeren van Gods aanwezigheid in de wereld, de wereld ten goede.

Het verbond en de Wet

Met het oog op dat getuigenis sloot God het verbond met Israël en schonk haar zijn Wet. Met het oog op dat getuigenis werd ook de dienst der verzoening in tabernakel en tempel ingesteld. Zonder Wet en verzoening was leven in het verbond onmogelijk, en moest de roeping om Gods getuige te zijn in de wereld, wel mislukken. Ondanks alles wat God eraan deed, ook via de profeten, mislukte het verbond toch, werd de Wet vergeten en liep de dienst der verzoening in de tempel vast. De heiligheid van het volk ging teloor; en in plaats van een koninkrijk van priesters werd Israël een staat als alle andere volkeren al waren; ook het davidische huis is in de malaise gaan delen. Na de ballingschap werd het aksent op de heiligheid via Ezra en Nehemia extra sterk aangezet tegen het verzet van nota bene de priesters in. Juda was nu letterlijk een priesterstaat onder God. Maar de negatieve lijnen van vóór de ballingschap wer-

den doorgetrokken: verbond en Wet werden niet ingezet in het kader van het getuigenis van Gods heilrijke aanwezigheid in de wereld de wereld ten goede. Het ging al meer draaien om het verkoren joodse volk, de hoedster van de Wet. Proselitisme betekende natuurlijk wel toewending naar de God van Israël, maar het ging vaker om *Israëls* God dan om *Israël's* God. We herinneren ons dat in de diaspora de Wet al centraler kwam te staan; het verbond werd exclusief een joodse aangelegenheid; God dienen hield in: Jood worden! Vandaar dat etniciteit – bloedzuiverheid – tot op vandaag een voornaam thema is in de joodse gemeenschap.

Tot ziens in Jerusalem!

We zagen dat de Joden in de diaspora geen actief zendingsbeleid voerden, al werden heidenen niet geweerd maar als proseliet welkom geheten. Maar zat op dit punt dan de synagoge niet op één lijn met het Oude Testament? In het Oude Testament zien we toch de volkeren naar Jerusalem trekken om daar de God van Israël te aanbidden en dienen? De beweging is in heel het Oude Testament toch gericht op Jerusalem? Wat we passieve zending zouden kunnen noemen. Toch is het goed hier scherp te onderscheiden tussen wat we dan passieve zending noemen en passieve openheid. Een paar opmerkingen ter verduidelijking.

Inderdaad is de beweging van de volkeren op Jerusalem gericht, maar dan niet op Jerusalem als stad van David, als politiek centrum van de judeese staat. De volkeren zullen naar Jerusalem trekken als stad van de Heere God, als Zion waar de plaats der verzoening en van het onderricht in de Wet was opgericht: de tempel! Israël als getuige van God moest zo'n grote uitstraling hebben dat de volkeren erheen getrokken werden als ijzerzaagsel door een magneet. Dus we moeten hier wel spreken van een actieve passiviteit. Actief had Israël te zijn door geheel en al te leven als Gods verbondsvolk naar de Wet en rond de tempeldienst met het oog op het getuigenis onder de volken. Vandaar dat we wat het Oude Testament aangaat van zending kunnen spreken.

Dat ligt in de joodse diaspora over het algemeen toch anders. Er was wel passieve maar geen actieve openheid. We sluiten ons hier over het algemeen aan bij de interpretatie van McKnight, die we de vorige keer aan het woord lieten. De Joden in de verstrooiing trokken juist de negatieve lijnen van het Oude Testament door ook in hun visie op Jerusalem.

Nog steeds was het: tot ziens in Jerusalem. Maar welk Jerusalem? Stad van David of Zion? Na de ballingschap was dat niet meer het zelfde. Zeker, de Joden in de verstrooiing betaalden trouw belasting aan de tempel en de priesterschap in Jerusalem oefende gezag uit tot diep in de diaspora. Maar

Jerusalem was vooral het centrum van het joodse gemeenebest.

En wat betekende het voor de heidense omgeving waarin de Joden in de diaspora leefden? Al zijn er zeker proselieten en ook Godvrezenden in Jerusalem geweest, zie ook Hand. 2, er is geen aanduiding van een grote volkerenoptocht naar Jerusalem op gang gebracht vanuit de diaspora. Men hield heidenen niet tegen: maar dat is geen zending te noemen zelfs niet in passieve zin.

Wij menen dus dat er ook op dit punt verschil op te merken valt tussen het oudtestamentische Israël en het Jodendom in de diaspora: de passieve zending van Israël tegenover de passieve openheid van de diaspora. Het is onze indruk dat Koole en anderen het bewijs niet hebben geleverd dat in de diaspora er aan zending gedaan werd. Ze gingen uit van iets dat ze eerst hadden moeten bewijzen: de grote joodse bevolkingsaanwas in de diaspora. Om die te verklaren construeer-

den ze, met de beste bedoelingen, de joodse zendingsbeweging, en plaatsen die in oudtestamentisch licht. Waarmee dus niet ontkennd wordt dat heidenen als proseliet Jood werden.

M. Siesling, Den Haag

In memoriam Meindert de Jonge

In de rubriek Boekbespreking verscheen van tijd tot tijd een recensie waaronder naam en woonplaats van de heer M. de Jonge te Voorburg. Deze hooggewaardeerde medewerker aan ons blad is 18 juni op 79-jarige leeftijd overleden (men zie ook de advertenties in dit nummer) en daardoor ook aan onze lezerskring ontvallen.

Aan het verzoek van de Redactie een woord van herinnering aan broeder De Jonge te schrijven voldoe ik gaarne. Met te meer dank aan de Redactie omdat zij mij de gelegenheid biedt aan enkele van zijn vele gaven aparte aandacht te schenken.

Een van die gaven was zijn bijzondere opmerkzaamheid als *lezer*. En dat als *onderscheidend* lezer van wat lezenswaard is, te midden van het gaandeweg overstelpend geworden aanbod van de zo genoemde christelijke lectuur. Ik bemerkte dat in de loop der jaren doordat Meindert me zo af en toe attendeerde op een boek dat volgens hem niet aan mijn aandacht mocht ontsnappen. Hij kon dan terloops aangeven waarom en de manier waarop hij dat deed vervulde mij als latere lezer met groot respect voor zijn even bezonken als rake oordeel.

Niet verwonderlijk is dat die gave bij hem uitdrukking vond in zijn wijze van schrijven en beschrijven, zoals in zijn boekbesprekingen in *Opbouw*. Recenseren is een kunst die aan hoge eisen moet voldoen en in de beantwoording daarvan betoonde hij zich een vak-

man. De eerste eis, in volgorde, is die van *deskundigheid* inzake de in het boek behandelde stof. Doorgaans was die stof van min of meer theologische aard. Maar zonder dat hij zelf theoloog van welk type ook was, wist hij zijn besprekingen altijd in een wijder perspectief te plaatsen. Het was een perspectief dat deel uitmaakte van zijn niet geringe Schriftkennis en van zijn vermogen vandaaruit, hetzij positief waarderend hetzij corrigerend, de lezer te doen vertrouwen op de juistheid van zijn doorwrochte bijbelse visie.

Voor al corrigerend opzicht is een tweede hoofdvereiste onontbeerlijk: die van de *integriteit*. Hiermee wil ik zeggen de recensent recht moet doen aan de bedoeling van de besproken publicatie en daarmee aan de publicist zelf. Dat wordt al voor een deel bereikt door de deskundigheid. Maar het heeft ook een menselijke, persoonlijke kant, namelijk van het besef dat de schrijver van een boek of dichtbundel zijn of haar produkt als een geesteskind beschouwt en aan de wereld voorstelt. Hij of zij verwacht dan een eerlijke beoordeling, die enerzijds zakelijk is maar anderzijds niet kwetsend, eerder liefdevol. Meindert liet zich daardoor leiden op de bijzonder manier, waarmee hij in allerlei verband optrad: beslist, maar mild en wijs.

De nog wel vaker dan hij in ons blad schrijvende recensenten weten dat ik hun met deze woorden niet te kort doe. Ook dat broeder De Jonge een zeker 'recht' had ontvangen op een bepaald genre boeken, in de bespreking waarvan hij uitblonk. Ik vermoed dat dit samenhang met de breedte en de diepte van zijn maatschappelijke en culturele vorming, men kan ook zeggen zijn 'niveau'. In de maatschappij bekleedde hij laatstelijk de functie van Directeur Economisch Beheer van de Koninklijke Marine; maakte hij deel uit van de Admiraliteitsraden op christelijk cultureel gebied had hij een belangrijk besturend en stimulerend aandeel in de Reformatorische Studieavonden in Rijswijk.

In het eerste werd hij geëerd door het Officierschap in de Orde van Oranje-Nassau en in het Ridderschap van de Orde van de Nederlandse Leeuw. Ik voeg er aan toe dat hij in zijn dagelijks werk zich een Leesbare Brief van Christus betoonde en een Eer van Hem, wat ik eens ongezocht mocht vernemen van een vroegere, eveneens hooggeplaatste collega.

In het tweede werden en worden nog steeds de vele bezoekers uit de Haagse regio geboeid door de creatieve manier waarop het Bestuur sprekers en spreeksters van allerlei signatuur weet te vinden die belangwekkende informatie kunnen geven op kerkelijk, maatschappelijk en cultureel terrein. Jarenlang heeft Meindert de Jonge zich daarvoor ingespannen en ieder weet hoe sterk zijn naam en persoon met die activiteiten waren verbonden. Het doel van die bijeenkomsten was en is nog steeds wat onze overleden broeder zelf zo bezig hield: het opsporen en ontdekken van Gods grote werk en werken in heel het mensenleven en niet alleen in de kerk of de eigen gemeente.

Opbouw heeft van zijn bijzondere kwaliteiten terecht en in de goede zin geprofiteerd. Gezocht heeft hij dit zijdelingse werk niet, evenmin als welke van zijn veel meer omvattende hoofdtaken in samenleving en kerk ook. Hij werd aangezocht en stelde zich in dienst. Moest er iets van belang worden gepubliceerd dan leverde hij de passende vorm of studie. 'Met plezier', zoals hij dan zei. En de bijdragen voor Opbouw schreef. Zorgvuldig in de behandeling van het onderwerp, zuiver in de kritiek, duidelijk in zijn mening, helder in zijn stijl. Gevoed en behoed, dat in alles, door oprechtheid en vroomheid (Ps. 25). Zo moge de nagedachtenis van Meindert de Jonge in de kring van Redactie en lezers van ons blad blijven leven.

H. Algra, Den Helder

Marlies

Marlies vertelde over haar jeugd. Ze had een fijne tijd gehad. Haar jonge jaren waren plezierig geweest. Een gezellig 'nest' waar ze op terug kon vallen met een oudere broer en een jongere zus. Ouders die een harmonieus huwelijk hadden. Een lagere school die bescherming bood en die door haar als veilig werd omschreven. Op zondag ging ze naar de kerk. Ze dacht met respect terug aan haar vroegere predikant. Verder ging ze naar een kinderclub van de kerk. Marlies kon nauwelijks negatieve ervaringen uit haar jeugd opnoemen. In het beeld dat de moderne literatuur over de gereformeerde opvoeding probeert te schetsen kon ze zich absoluut niet vinden. "Mijn ouders en vooral mijn oma waren voor mij een voorbeeld hoe je als christen kunt leven", vertelde ze.

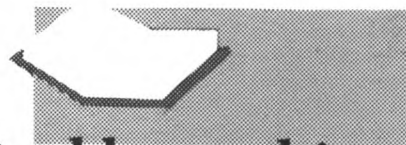
Daarna kwam de middelbare school. Marlies: "Ik ging trouw naar de catechisatie. De jeugdvereniging, daar ging ik nooit heen; ik had er geen zin in. Ik was meer een doener dan een prater, denk ik. In die tijd veranderde ook mijn kijk op de wereld. Dat hoort er nou eenmaal bij. En dan zie je ook dingen in de kerk gebeuren waar je vragen bij gaat stellen. Waar steekt de kerk de energie in? Waar maken kerkmensen zich druk om? Ik dacht vaak: het gaat meer om de buitenkant dan om de binnenkant. Eindeloze discussies op niks af. Je staat als puber midden in de wereld en je gaat dan dat soort discussies relativiseren. Je vraagt je af wat je er mee kunt in de wereld. Nou, met die ruzies dus niet veel. Ik wilde het geloof nu wel eens in de praktijk zien. En daar kwam door die discussies niet veel van terecht. De mensen staken hun energie in verkeerde zaken. Mensen buiten de kerk werden veel meer een voorbeeld voor mij.

Achteraf merk je hoe belangrijk voorbeelden voor jou als puber zijn. Mijn ouders waren wel voorbeelden voor me, maar als puber wil je niet aan hun handje blijven lopen, dus zoek je ook anderen. Tenminste, zo verklaar ik dat achteraf. Eigenlijk ben je dan dus nog steeds heel afhankelijk. Maar ja: wat gebeurt er als je die voorbeelden in de kerk niet tegen komt?

Marlies merkte dat ze langzamerhand van de kerk vervreemdde. Ze kwam steeds minder in de kerk. "Het gebeurt gewoon, je slaat een keer over, je slaat nog een keer over, geleidelijk aan wordt dat steeds gemakkelijker. Op zaterdagavond vaak uit gaan, dan werd het laat, dus op zondagmorgen sliep ik uit. En op zondagmiddag kwam het er ook niet van. Op den duur werd het een gewoonte om niet te gaan. En tot mijn verbazing merkte ik dat ik de kerkdienst niet eens miste. Dat lag niet aan de predikant, het lag ook niet aan

mijn ouders. Zij hebben wel degelijk aan me laten zien hoe je het christelijk geloof in de praktijk kunt brengen. Je kunt je ook nog wel afvragen of het nu aan de kerk lag, of aan mezelf. Achteraf denk ik: als je midden in de puberteit zit verandert je hele kijk op de wereld. En met al die vrienden die nergens in geloven, paste God er ook bij mij niet meer bij. Je denkt dan dus dat je de wereld ook zonder God kunt bekijken. Alleen vraag ik me toch wel eens af of ik niet gemakkelijker loyaal naar de kerk was blijven gaan als ik maar het idee had gehad dat de vragen die de mensen daar stellen betrekking hadden op mijn eigen leefwereld. Als ik maar een beetje de indruk had gehad dat ze daar tenminste hun best voor deden. En natuurlijk: als ik niet het idee had gehad dat ze hun energie verspilden aan allerlei details waar je in de praktijk toch niks mee doet. Tenminste, voor mij waren het details, voor die mensen natuurlijk weer niet".

Marlies ging verder: "En nu is mijn oma erg ziek. Ze heeft nog maar kort te leven. Ik zie aan haar hoeveel kracht ze uit het geloof put, hoe echt het ook voor haar is. En dan word ik eigenlijk best een beetje jaloers. Had ik dat nou nog maar, dat vertrouwen. Het is ook een stuk gemakkelijker, denk ik, als je weet dat je elkaar na de dood weer zult ontmoeten. Het zal ook wel met mijn leeftijd te maken hebben, maar ik merk dat ik de dingen toch weer anders ga bekijken. Dingen die ik achter me dacht te hebben gelaten, worden weer belangrijk voor me. Ik denk ook veel terug aan de tijd toen ik een jaar of 10 was. Dat er toen uit de Bijbel is verteld is niet voor niets geweest. Alleen: hoe pas ik dat nu toe? Is het wel eerlijk, vraag ik me af. Nu ik over mijn oma in zit, wil ik opeens best wel weer eens naar de kerk. Alleen dan niet met al die verschillen van mening op niks af, dan zou ik meteen weer hard wegrennen. Maar er is nog iets dat me tegenhoudt: nu opeens heb ik God weer nodig. Dat kan ik toch niet maken? Het botst met mijn eigen persoon dat je alleen naar iemand toe gaat als je hem nodig hebt. Laatst zei een goede bekende tegen me: "Dat geeft niet, de vader van de verloren zoon stond ook op de uitkijk en was alleen maar blij dat zijn zoon weer terug kwam". Dat verhaal ken ik natuurlijk wel, vroeger had ik tranen in de ogen als het verteld werd. Maar ja, dat past echt niet bij me: mijn verstand zegt dat dat niet kan. En toch denk ik dat dat verhaal me niet voor niets bij is gebleven. En dat die vriend er opeens mee aan kwam. Nee, ik dacht dat ik het geloof los had gelaten, maar het geloof heeft me toch niet losgelaten.

Boekbespreking

Echt geloven

Ds. J. van Amstel: 'ECHT GELOVEN' – Uitgave van Oosterbaan en Le Cointre – Goes – paperback – 104 pag. – f 14,50.

Dit boekje is door de chr. gereformeerde pastor te Ede met name geschreven voor de jongeren. Hij gaat met hen in gesprek over het geloven n.a.v. zondag 7, 23 en 25 van de H. Catechismus. Kollega Van Amstel heeft de gave in een eenvoudige stijl de jeugd aan te spreken. Het aksent valt daarbij vooral op het vertrouwen op Gods beloften. Dat vertrouwen wordt gewerkt door de Heilige Geest via de verkondiging van het heilig evangelie.

De verschillende facetten van de aangegeven zondagsafdelingen worden door de auteur helder belicht. Wat doen wij met Gods beloften? Is het voor ons dood kapitaal? Geloven wij het wel? Of zijn we ermee bezig in een permanente geloofsworsteling om voor Gods Aangezicht steeds weer klaar te komen met onszelf en met de mensen en de dingen om ons heen? Verschillende figuren uit de Bijbel treden voor het voetlicht om te illustreren wat geloven inhoudelijk en praktisch betekent. Ik vind dit een fijn boekje, dat ik graag wil aanbevelen. Een paar puntjes nog. Ik ben niet zo blij met de onderscheiding: tijdgeloof, wondergeloof, historisch geloof. Dit leidt m.i. de aandacht af van de hoofzaak. Verder had ik graag op pag. 25/26 verwezen gezien naar Christus als Overste Leidsman en Voleinder des geloofs (Hebr. 12) van Wie Kohlbrugge heeft opgemerkt, dat Hij Zich in zijn leven op aarde door alle situaties heeft 'heengeloofd'. De uitdrukking: Romeinenbrief (pag. 65) is een Germanisme. Meer noem ik niet. Want ik wil achteraf nergens de indruk wekken alsof ik nogal wat kritiek heb naast alle diepe waardering. Ik zeg vrijmoedig: Tolle Lege: Neem en Lees!

O. Mooiweer,
Enschede

Anne Bergsma, Groningen

Bladeren in de literatuur

Kent u veel mensen die voor hun plezier, zonder aanleiding in woordenboeken, spoorgidsen, telefoonboeken, encyclopedieën en andere naslagwerken lezen? Ik niet. Toch kan dit belangrijke bladeren in dergelijke boeken zeer genoeglijk zijn. In het telefoonboek valt het oog soms op de meest bizarre namen en adressen, zoals ook het leggen van een bijna onmogelijke verbinding met behulp van het spoorboekje een intens gevoel van bevrediging kan geven en de nutteloze kennis uit een encyclopedie vaak meer genot verschaft dan de praktische kennis uit didactisch verantwoorde schoolboeken. Op het gebied van de Nederlandse literatuur is onlangs een naslagwerk verschenen dat een groot bladergehalte bezit. Ik bedoel dat het een boek is waarin je voor je plezier gaat zitten bladeren, lezen en studeren. Bovendien verenigt dit boek het nuttige op verantwoorde wijze met het aangename. Ik heb het over *Nederlandse Literatuur, een geschiedenis*, een lijvig standaardwerk dat ruim negenhonderd pagina's rijk is.

Vechtpartij

Eén van de aardige dingen van dit boek is dat het niet alleen zeer bruikbaar is voor studenten en literatuurvorschers, maar ook voor de 'gewone' liefhebber van de vaderlandse literatuur. De opzet van het boek is opmerkelijk, zelfs gewaagd. Zoals in de inleiding staat, is de geschiedenis van de Nederlandse literatuur gereconstrueerd met behulp van ongeveer 150 data. Deze data zijn gekoppeld aan 'losse', niet altijd literaire gebeurtenissen. Zo vinden we op pagina 164 als hoofdstuktitel 2 december 1567: *De liedjesventer Cornelis Pieterz. wordt te Harlingen gearresteerd. Geuzenlieders en op pagina 642: 15 december 1931: E. du Perron en M. Nijhoff gaan op de vuist. Vorm of Vent*, terwijl op bladzijde 769 de aankondiging 5 augustus 1964: *Hella Haasse brengt een bezoek aan de tuinen van Bomarzo onze nieuwsgierigheid prikkelt. Het laatste hoofdstuk heet 17 februari 1992: De redactie van Nederlandse literatuur, een geschiedenis komt tot de ontdekking dat in het boek met geen woord over Beatrijs gerept wordt. De titels van de hoofdstukken alleen al stimuleren tot lezen. Zo is de vechtpartij tussen de schrijvers Du Perron en Nijhoff voor de literatuur natuurlijk een onbelangrijk incident, maar de klappen die destijds vielen, symboliseren wel heel aardig de letterkundige controverse van die dagen. Die ging over de vraag wat in de literatuur het belangrijkste is: de vorm van een literair werk of de schrijver van dat werk. U ziet wat ik met losse gebeurtenissen*

bedoel: literaire – en soms ook niet-literaire – gebeurtenissen worden als vertrekpunt genomen voor een korte verhandeling van vijf, zes, pagina's. Het aardige is dat die verhandelingen lang niet altijd gaan over een schrijver, maar vaak ook over uitgevers, kranten, literatuurgeschiedenissen (!), ruzies (bijvoorbeeld: de vijftigers die een kort geding aanspanden tegen Gerrit Komrij omdat hij te weinig en dan ook nog eens de verkeerde gedichten van hen opnam in zijn beroemde poëziebloemlezing) en televisie (Adriaan van Dis). De 151 stukken zijn geschreven door bijna evenveel neerlandici. Alle vormen ze een afgerond, afzonderlijk te lezen verhaal over een historisch aspect van de Nederlandse literatuur.

Indrukwekkend

Deze aanpak is niet uniek. Uit het voorwoord blijkt dat de redactie hem heeft afgekeken van de Brit Denis Hollier, die met behulp van een dergelijke aanpak de Franse literatuur te lijf gegaan is. Deze aanpak is wel een verademing. In de eerste plaats – ik berijd weer mijn stokpaardje – is het opvallend dat bijna alle bijdragen zo goed geschreven en daardoor zo leesbaar zijn. Hoewel veel neerlandici in het dagelijks leven niet uitmunten door hun vlotte pen, hebben ze voor deze gelegenheid kennelijk alle dikdoenerij en geleerdigheid van zich afgeschud. Slechts af en toe stuit je op woorden als 'polyperspectivistisch', 'uitmiddelpuntig', 'dermate' en 'postmodern' – woorden die eigenlijk alleen gebruikt worden door slechte schrijvers. Maar ondanks dit soort incidentele uitwassen is het resultaat indrukwekkend. In de tweede plaats is het een groot voordeel dat je het boek op verschillende manieren kunt lezen en gebruiken. Hoe je dit boek ook benadert, of je het nu van kaft tot kaft wilt doorlezen of van stuk naar stuk voortbladert, wegleggen vergt wilskracht. In de derde plaats is het boek zeer bij de tijd. Maarten 't Harts neiging zich te manifesteren in vrouwenkleden, die pas in 1992 openbaar werd, wordt in dit boek al aan de kaak gesteld.

Favoriete schrijvers

Iedere literatuurleefhebber wil natuurlijk weten wat de plaats is van zijn favoriete schrijvers. Wat is er met Nijhoff, Feith, Multatuli, Arends, Kellendonk, en Nescio gebeurd. Zo kijk ik in iedere literatuurgeschiedenis altijd even wat er van Marsman geworden is. In dit boek komen we hem voor het eerst tegen in het hoofdstuk *A. Roland Holst probeert de jonge generatie onder te brengen in De Gids*. Daaruit blijkt dat Roland Holst al zijn overredingskracht in de strijd moet gooien

om de gedichten van Marsman in zijn blad af te drukken: zijn mederedacteurs zien er eigenlijk niets in. Vooral de historicus Huizinga verzet zich met hand en tand. Hij gebruikt grote woorden om plaatsing in *De Gids* te verhinderen: „Ik acht deze poëzie een schennis van het heilige wonder van de taal” en (tegen Roland Holst) Laat U toch niet langer door dezen would-be poëet en criticus in de luren leggen. Zie toch in, dat dit alles in den grond volkomen onbeduidend is.” Vermakelijke woorden als je weet hoe Marsman tegenwoordig wordt beoordeeld.

Nadelen

Natuurlijk kleven aan de gekozen werkwijze ook nadelen. Eén daarvan zou de gefragmenteerdheid van het historische verhaal genoemd kunnen worden. Een andere en belangrijker consequentie is het buiten de boot vallen van veel eenlingen. Zo kwamen Jan Arends, De Schoolmeester ('Hier ligt Poot/Hij is dood'), Adriaan Morriën en Terborgh om onduidelijke redenen niet voor behandeling in aanmerking. Aanvankelijk meende ik dat ook Nescio ontbrak, maar na goed zoeken bleek hij bij de jaren zeventig te staan en niet in de jaren rond 1910, waar je hem zou verwachten. De redactie verantwoordt dit door erop te wijzen dat het werk van Nescio pas rond 1970 ten volle op waarde werd geschat. Nu staat hij daar als een schitterende diamant tussen wat fletse aquamarijnen als Peter Andriessse, Arie B. Hiddema en George Kool, van wie we al meer dan twintig jaar niets meer vernomen hebben. Op een ander minpunt van dit boek heeft Hans Werkman in het Nederlands Dagblad gewezen: de christelijke literatuur komt er nogal bekaaid vanaf. Misschien doordat er aan die literatuur niet zoveel saillante data te koppelen zijn? Maar ook in de christelijke literatuur zijn interessante boeken verschenen en aardige ruzies gemaakt. Denk maar aan de levendige discussie van een paar jaar geleden tussen Hans Werkman en de Trouwrecensent Tom van Deel, over het doel en de taak van de christelijke literatuurkritiek. Zou het niet aardig zijn als in een volgende druk van dit boek een hoofdstuk werd opgenomen: *8 juni 1993: Hans Werkman rijdt de auto van Tom van Deel klem in de Amersfoortse Hendrik van Viandenstraat. Literatuurkritiek in Trouw en het ND?* Een heel genre blijkt trouwens in het – ongemotiveerd – niets te zijn verdwenen: het korte verhaal en dat terwijl het korte verhaal een bloeiend genre is in de Nederlandse literatuur, denk maar aan Maarten Biesheuvel, Harry Mulisch en vele anderen; resultaat: geen Bomans, geen Belcampo, en Bordewijk wordt

alleen behandeld met zijn romans. Bovendien, waarom wordt Annie M.G. Schmidt alleen bij de jeugdliteratuur behandeld?

Knuvelde

Ik merkte eerder op dat dit boek een goed boek voor studiedoeleinden is. Toch is het de vraag of het de reeds bestaande literatuurgeschiedenissen zomaar kan vervangen. Waarschijnlijk vinden veel universiteiten en hogescholen het te fragmentarisch en te weinig historisch. Immers, er wordt niet een doorlopend geschiedenisverhaal verteld. Het boek bestaat uit losse opstellen, die door hun beknoptheid en leesbaarheid zeer toegankelijk zijn, maar die wellicht niet zo geschikt zijn voor wetenschappelijke studie. Dat betekent dat voor de academische neerlandicus de 'dikke Knuvelde' nog wel enige tijd het handboek voor de vaderlandse literatuurgeschiedenis blijft. Maar daar staat tegenover dat de gewone literatuurleefhebber met dit boek een juweeltje in huis haalt. Ook de vormgeving van het boek is mooi. Het is stevig uitgevoerd: zeer geschikt voor veelvuldig bladeren en snuffelen. Ook de index, waar bij dergelijke boeken vaak op bezuinigd wordt, is uitstekend. Bovendien wordt het plaatsen van gebeurtenissen en personen vergemakkelijkt door een tweetal kaarten van de Nederlanden en een leeslintje. Voor deze mooie uitvoering moet echter wel betaald worden: het boek van 938 pagina's kost f 125, maar voor de ware liefhebber van onze literatuur mag dat eigenlijk geen beletsel zijn.

Nederlandse Literatuur, een geschiedenis, onder hoofdredactie van M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, Groningen, Martinus Nijhoff, 938 pagina's, prijs: f 125,00.

Voor de kinderen

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda Vasten

„Juf, vasten jullie ook? Onze meester zegt dat christenen ook vasten om zo aan Jezus te denken, doet u dat ook?” Shaheen kijkt me aan.

Ze zit, net als haar jongere broer Shoib bij Matthijs in de vierde klas. Aan de namen kun je wel horen dat het geen Nederlandse kinderen zijn. Shoib en Shaheen komen uit Pakistan. Hun huid is bruin en hun haren zijn zwart, zonder krullen. De vader en moeder van Shoib en Shaheen hebben een winkel in de stad waar je medicijnen en zeep kunt kopen. En zodra ik daar mijn neus om de hoek van de winkel deur steek moet ik meekomen naar hun huis, achter de winkel om zoete thee te drinken met pinda's of griesmeelkoekjes. Het is een hele aardige familie, altijd druk met de winkel en met gasten en... met hun geloof. Twee keer in de week komt 'De Meester'. Hij leert Shoib en Shaheen en hun kleinere zusje lezen uit de Koran, hun heilige boek. Het is geschreven in het Arabisch en het moet gelezen worden in het Arabisch niet in een vertaling en daarom leren alle moslims (zo heten de mensen die geloven dat de Koran het boek van God is) de ingewikkelde tekens van de arabische taal lezen en schrijven. Maar dat is niet het enige wat de meester leert aan Shoib en Shaheen. Hij vertelt ze ook verhalen uit de Koran, over Abraham en zijn zoon Ihsmael, over Jezus de profeet en over hun grote profeet Mohammed. En soms vertellen Shoib en Shaheen wat van die verhalen op school als ze samen met Matthijs en Johannes (een duitse jongen) godsdienst hebben met mij. Ja, die twee moslimkinderen luisteren ook naar de verhalen uit de Bijbel, want – zegt hun vader – daar kunnen ze ook een boel van leren. En wij leren van tijd tot tijd wat over hun geloof.

„Juf, vasten jullie ook?” Ik aarzel eventjes en denk na. Matthijs geeft al antwoord voor ik mijn mond open kan doen. „Vasten? Niet eten? Welnee, dat hoeven wij niet”. „Maar de meester zegt van wel”. Shaheen kijkt me vragend aan. „Hij zegt dat het voor jullie nu ook vastentijd is net als voor ons, maar dat jullie wel eten en drinken alleen geen lekkere dingen.” „Welnee,” roept Matthijs weer. „Hoho;” nu moet ik me er even mee bemoeien. „De katholieken houden wel een vastentijd,” zeg ik tegen Matthijs. „Misschien niet eens zo'n gek idee, maar vertel jij eens Shaheen, doen jullie nu ook mee met jullie vastentijd de ramadan?” Shaheen begint vrolijk te stralen en Shoib schiet overeind op zijn stoel. „Dit jaar voor het eerst!,” roept hij glunderend. „In de vakantie hebben we vier dagen gevestigd.” „Niks gegeven?” vraagt Johannes verbaasd. „Niks eten, dat is niks,” antwoordt Shaheen; „niks drinken is veel moeilijker. Vooral als het warm is” (ze slikt een keer, alsof ze een beetje pijn in de keel krijgt als ze er aan denkt). „Niks eten én niks drinken?” Johannes en Matthijs kijken elkaar aan. „Hoe lang dan niet?” vraagt Johannes. „Voor 5 uur 's morgens

mag je nog iets eten, zegt Shoib „en dan na twintig over zes in de avond, dan mag alles weer gewoon. Maar de eerste dag had moeder vergeten ons voor vijf uur wakker te maken. We zullen zien, zei ze toen, hoe lang jullie het volhouden. „En het is gelukt!” Het lijkt of Shoib en Shaheen over iets feestelijks praten. Matthijs heeft een bedenkelijk gezicht getrokken en krijgt dan opeens een idee. „Hé, dan kun je gewoon overdag gaan slapen,” zegt hij „en dan eet je 's nachts, dan maakt het niet meer uit.” „Poe.” roept Shaheen. „Je begrijpt er niks van. Het gaat er niet om dat je niks eet alleen. Je moet je werk doen en je gebeden bidden en je moet vasten met alles. Met je ogen moet je geen slechte dingen zien en met je oren geen verkeerde dingen horen en met je neus niets ruiken wat niet goed is en met je mond geen slechte dingen zeggen. Je handen mogen geen verkeerde dingen doen en je voeten moeten nergens heen gaan waar je niet zou moeten komen. Dat is echt vasten.” „Maar waarom?” vraagt Johannes. „Om aan God te denken, legt Shaheen uit, „en om sterk te worden, om te leren niet te doen wat je eigenlijk wel wilt.” Het is even stil in de klas. We denken allemaal na. „Ons geloof is eigenlijk heel moeilijk, veel moeilijker dan dat van jullie,” zucht Shoib dan. Is dat zo? Ik denk opeens aan allemaal woorden van Jezus: Maak je geen zorgen voor de dag van morgen. Heb je vijanden lief. Laat alles achter en volg mij. Is dat gemakkelijk? „Ik ben blij dat wij dat niet hoeven,” zegt Matthijs. „Maar wij hebben feesten,” lacht Shoib; „elke avond als we weer eten mogen is het een beetje feest en als de ramadan afgelopen is is het groot feest en ik vind het fijn dat ik het kan, een hele dag niet eten en drinken.” „Weet je wat jongens, weten jullie wat Jezus deed vlak voor Hij begon met zijn werk in Israël?” vraagt ik. Ze kijken me alle vier vragend aan. „Hij ging naar de woestijn en at 40 dagen lang niks, ook de avonden niet, maar Hij dronk wel, dat zou niet kunnen 40 dagen lang.” „En toen?” vraagt Shoib, vierde Hij toen feest?” „Toen werd het nog even heel moeilijk, vertel ik verder, „toen moest Hij laten zien of Hij alles goed had begrepen wat God van Hem vroeg, maar daarna, ja toen was het een soort feest. Toen kwamen er zelfs engelen.” „Nou snap ik nog niet waarom jullie dan niet ook vasten,” vraagt Shaheen. Ik aarzel weer. „We hoeven het niet per se maar toch is het misschien geen gek idee.”

B. Loonstra, Oud-Beijerland

Impressies uit Bangui (2)

Betekenis van de context

In het vorige artikel heb ik geprobeerd de context te schetsen waarbinnen wij ons onderwijs aan de theologische studenten hebben gegeven. Voor ons was het belangrijk die context te leren kennen, want wat hebben zij aan allerlei interessante gegevens, wanneer die niet in relatie worden gebracht met de situatie waarin zij leven?

Kennisoverdracht is de aanbidding en verwerking van informatie in de eigen leefomstandigheden. Reeds in het algemeen is dit zo. Hoeveel te meer is dit van betekenis als het gaat om de uitleg van de Bijbel of de verdediging van de geloofsleer. De verklaring van een bijbeltekst is pas voltooid, wanneer zijn actuele betekenis voor de lezer duidelijk is geworden. Tussen uitleg en toepassing is nooit een waterdichte scheiding aan te brengen. En de verdediging van de geloofsleer kan alleen zinvol zijn in de confrontatie met critici die in de situatie van de gelovige ook werkelijk de aanval hebben geopend. De bedoeling van deze geloofsverdediging is namelijk heel concreet de tegenstanders zicht te geven op de zin van het christelijk geloof, en de gelovigen te steunen om zich niet door de kritiek uit hun evenwicht te laten brengen.

Duizendjarig rijk

Voor collega Van Leeuwen bleek die actualiteit onder andere bij zijn behandeling van het duizendjarige rijk in Opb. 20. Het belang daarvan was niet in de eerste plaats uit te maken welke theorie over het duizendjarige rijk de beste is, maar de studenten te oefenen in het aandachtig en geduldig luisteren naar de Schrift. Daartoe dienden zij de aandrang te weerstaan onmiddellijk op de klank af allerlei bijzonderheden uit het boek Openbaring te identificeren met voor hen actuele gebeurtenissen, en oog te krijgen voor het bijzondere karakter van dit boek met zijn vele herhalingen en zijn verwevenheid met het Oude Testament. Allerlei opgestelde scenario's over de eindtijd vallen dan door de mand, omdat daarin onvermijdelijk aan sommige teksten geweld wordt aangedaan. De belangrijkste gezichtspunten voor de uitleg zijn de heerschappij van Christus en het toenemende verzet daartegen, dat uiteindelijk het onderspit delft. Voorts was het van betekenis dat de studenten leerden aanvaarden dat er ook voor hen in de Schrift dingen verborgen bleven, en dat het geen schande is dit tegenover de gemeente te erkennen. U merkt dat wij onze ervaringen bij het lesgeven regelmatig uitwisselden. Anders had ik u dit niet kunnen doorgeven.

Apologetiek

Het spreekt vanzelf dat ik over mijn eigen bijdrage uitvoeriger kan zijn. Naar het vak Apologetiek hadden de studenten erg uitgekeken. Immers, daarin gaat het om de geloofsverantwoording met betrekking tot alle mogelijke rationele bezwaren tegen het christelijk geloof. De drie belangrijkste bronnen van waaruit in de Afrikaanse context allerlei bezwaren kunnen opkomen zijn het voorouderlijke geloof in goede en kwade machten, de islam en de westerse secularisatie, die voedsel geeft aan de twijfel. Op deze drie invloedssferen was de geloofsverantwoording dan ook gericht.

Uit de oude wereld van het bijgeloof komt het argument van de angst. Stel je voor, je bent christen geworden en er overkomt je allerlei narigheid, waar komt die dan vandaan? Zie je wel, zegt een onrustige stem van binnen die versterkt wordt door anderen om je heen, de voorouderlijke goden zijn je niet gunstig gezind. In een vergelijkbare situatie bevond Augustinus zich, toen aan het begin van de vijfde eeuw na Christus Rome in handen viel van de Goten. Toen kwam de kritiek los van de Romeinen die zich altijd tegen het christendom hadden verzet. Zie je wel, zeiden ze, dat komt ervan als je de voorvaderlijke goden prijsgeeft, dan geef je ook de veiligheid van de stad prijs, want zij hadden de stad kunnen beschermen. De teksten van *De Stad Gods* van Augustinus die we gelezen hebben, dienden niet alleen deze tegenstanders van repliek, maar gingen ook dieper in op de aard van Gods voorzienigheid. Dat gaf ons gelegenheid na te denken over de vraag die niet alleen bij ons maar ook in Afrika gesteld wordt: Als God liefde is en alle macht heeft, hoe kan Hij dan toelaten dat er zoveel verschrikkelijke dingen gebeuren in de wereld? Hoe ontkomen wij aan de slotsom dat deze almachtige liefdevolle God niet bestaat?

Het tweede argument tegen het christendom komt van een moslim uit ongeveer 1400. Er is een schriftelijk verslag bewaard gebleven van een serie gesprekken van de keizer van Byzantium, in die tijd niet meer dan een vazal van de Turkse sultan, met een islamitische leraar. De tegenwerping van de moslim die wij besproken hebben komt hierop neer, dat zijns inziens de geboden die Christus gegeven heeft in de bergrede veel te moeilijk zijn voor gewone mensen. Daarentegen zijn de regels van Mohammed veel beter toegeschieden op de menselijke mogelijkheden. Wanneer in de Afrikaanse situatie de gehoorzaamheid van kerkmensen aan Christus veel te wensen overlaat is zo'n argu-

ment niet zonder klem. Daarentegen staat de Afrikaanse islam bekend als erg serieus.

Blaise Pascal

Iets langer wil ik stilstaan bij het apologetische werk van Blaise Pascal. Hij moet geplaatst worden binnen de derde invloedssfeer, die van de westerse secularisatie. Pascal leefde in de 17de eeuw in Frankrijk. Hij kende de intellectuele elite van zijn dagen. Hij wist dat velen zich door innerlijke scepsis distancierden van het geloof van de kerk, ook al bleven ze lid. Zelf was hij een gevierd wis- en natuurkundige. Toch heeft hij niet lang van de culturele kring van Parijs deel uitmaakt. Als rooms-katholiek had hij sterke banden met het jansenisme, een stroming die het 'door genade alleen' van Augustinus verdedigde tegen het synergisme (rechtvaardigmaking door geloof en werken) van de jezuïeten. Hij zwoer het mondaine leven af en legde zich toe op de nederigheid voor God. Vanuit deze geesteshouding vatte hij het plan op om een apologie (verweerschrift) te schrijven om zijn vroegere vrienden voor Christus te winnen. Dit plan heeft hij niet tot een einde kunnen brengen. Toen hij op 39-jarige leeftijd stierf, bleek zijn kamer vol te liggen met losse papertjes waarop hij zijn gedachten had neergeschreven. Deze gedachten (*Pensées*) zijn gebundeld en uitgegeven. Ze richten zich vooral tot de scepticus, die tot de conclusie gekomen is dat een mens nergens zeker van kan zijn en dat het daarom onwijs is zich volledig ergens aan te binden. Vrijblijvendheid is zijn devies. We zien hoe deze levenshouding die toen onder de culturele bovenlaag gevonden werd, tegenwoordig is doorgedrongen tot in alle lagen van de bevolking. We weten niet hoe lang Afrika daarvan verschoond zal blijven. De betekenis van Pascals overwegingen blijft trouwens niet beperkt tot de genoemde doelgroep. Ze zijn zo fundamenteel dat daarin ook aanwijzingen gegeven worden die bijvoorbeeld voor het gesprek met moslims belangrijke gezichtspunten openen.

De toestand van de mens

Pascal neemt twee uitersten waar in de mens, dat zijn zijn grootheid en zijn ellende. Deze kenmerken zijn zo duidelijk aanwezig, dat ook de natuurlijke mens er iets van ziet. Alleen, de natuurlijke mens is eenzijdig. Hij heeft alleen oog voor de grootheid van de mens, of alleen voor zijn ellende. De verschillende wijsgerige stromingen bestrijden elkaar, omdat zij of alleen de grootheid van de mens waar willen hebben, of alleen zijn ellende. De stoï-

cijnse wijsgeren van voor en kort na het begin van onze jaartelling dachten dat de mens de goddelijke orde van de natuur kon doorgronden en daarin de rechte levenshouding kon vinden. Zij werden gekenmerkt door hoogmoed. De sceptici uit Pascals dagen dachten daarentegen dat de zin van het leven de mens ten eenmale ontgaat. Zij eindigden in lafheid, luiheid of wanhoop. In werkelijkheid is de mens echter zowel groot als klein; groot in zijn denken, in zijn voortdurend zoeken naar geluk, waaruit een herinnering aan zijn verloren heerlijkheid blijkt; klein in zijn onzekerheid, in zijn moeite en zijn angst. Alleen het christendom geeft volledig rekenschap van beide omstandigheden van de mens, van zijn grootheid en van zijn geringheid. Zijn grootheid schrijft het toe aan zijn oorsprong in de schepping door God, zijn ellende aan de zonde waarin hij met zijn nageslacht gevallen is. De ware godsdienst moet van dien aard zijn dat de gehele werkelijkheid waarin wij leven om haar inhoud draait. Pascal laat zien dat de hele werkelijkheid waarin wij leven heenwijst naar de waarheid van het evangelie. Het evangelie geeft namelijk het volmaakte antwoord van God op de toestand van de mens in deze wereld. In zijn komen naar deze wereld houdt God volkomen rekening met 's mensen grootheid en ellende. De kracht van Pascals gedachtengang is, dat hij niet probeert met objectieve bewijzen het bestaan van God aan te tonen, maar dat hij godskennis en mensenkennis met elkaar verbindt, net als eerder Calvijn. Onaantastbare bewijzen geven van het bestaan van God is onmogelijk en het zou zonder Christus ook alleen maar tot hoogmoed leiden. Het is veel wezenlijker te ontdekken wie die God is in wie christenen geloven. Hij is de God die ons bestaan doorlicht, verklaart en verlost. In Christus worden de grootheid en de geringheid van de mens in volle omvang verenigd. Als de openbaring van Gods liefde richt Hij de mens op uit zijn ellende en herstelt Hij hem in zijn grootheid als mens Gods. Maar niet alleen deze inhoud van Gods openbaring houdt rekening met de tweevoudige toestand van de mens, ook de manier waarop God tot ons komt getuigt ervan. Als God Zichzelf aan ons bekend maakt, verbergt Hij Zich tevens. Hij is tot ons gekomen in de nederige gestalte van een mens. En in onze bedeling is Hij noch totaal afwezig noch manifest aanwezig. Hij is er, maar verborgen voor het natuurlijke oog. Zo kan de mens tot het besef komen en dat hij God kwijt is en dat er hoop is op een redmiddel.

De Bijbel Gods Woord

Dergelijke overwegingen kunnen licht werpen op allerlei vraagstukken. Ik kies er een uit. Een van de studenten stelde de vraag, hoe wij kunnen verdigen dat de Bijbel, die voor het overgrote deel door mensen geschreven is, het Woord van God kan worden

genoemd. De islam lijkt hier in het voordeel. Die leert dat hun heilige schrift, de Koran, door bemiddeling van een engel rechtstreeks van God aan Mohammed overgebracht is en kort daarna letterlijk opgeschreven. Het ontstaan van de Bijbel daarentegen bestrijkt een lange geschiedenis. Aan de schriftelijke neerslag gaat vaak een lange mondelinge traditie vooraf. Bepaalde gebeurtenissen zijn vaak aanleiding om te schrijven. Mensen nemen daartoe het initiatief, zij schrijven in hun eigen stijl. Soms laten zij een nauwkeurig onderzoek voorafgaan. Is de Bijbel niet te menselijk om goddelijk te kunnen heten? Wat zwakheid lijkt, is echter in werkelijkheid kracht. God blijft niet onbewogen ver weg, zoals de islam meent, Hij daalt af tot het niveau van de mensen. In deze nederigheid is God groot en maakt Hij de mens groot die in zichzelf niets is. Zo spreekt de Bijbel ook in zijn ontstaan van de gemeenschap die God met mensen sticht in zijn grondeloze barmhartigheid. In die barmhartigheid mogen wij verenigd zijn als christenen over de gehele wereld. Die barmhartigheid brengt ons ook heel dicht bij onze medemens die deze God nog niet kent.

In dat huis daar woont een vrouw

Ytje Veeffkind-Eenkhorn, Krommenie

Daar klap je niet voor

Het gospelkoor waar een van onze zoons lid van is, voerde de Young Messiah uit. Hij zong niet alleen in het koor mee, maar moest ook nog enkele soli zingen. Dat was de reden dat zijn

ouders er enigszins gespannen bij zaten.

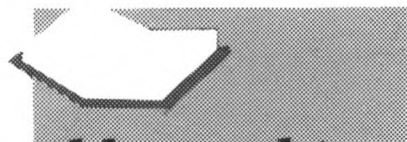
Maar dat was niet nodig geweest want het ging uitstekend. Voor de uitvoering begon keek ik eens om me heen en het viel me op hoe gewoon iedereen erbij zat – ikzelf inclusief. Wat een verschil met vroeger als we naar de uitvoering van de Messiah of de Matteüs-Passion gingen. Je ging dan toch pontificaal gekleed: mijn schoonzus en ik hadden voor dergelijke gelegenheden een lange fluwelen rok met een mooie blouse. Maar tegenwoordig zie ik bij de uitvoering van de Matteüs niemand behalve de koorleden nog in het lang. Toch wel jammer, vind ik. 't Heeft wel iets. Een beetje stijl mis je tegenwoordig wel.

Maar terug naar het gospelkoor. De dirigent vroeg dringend of we tussen de stukken door niet wilden klappen! Nou moe, dacht ik, moet je dat vragen, dat spreekt toch vanzelf? Blijkbaar niet dus. Ik heb er trouwens toch wat moeite mee – klappen na een stuk geestelijke muziek. Want dat is deze muziek toch zeker, en gospelmuziek niet minder. Ja, ik snap het wel. Je klapt voor de prestaties van het koor, solisten, orkest en dirigent. Maar toch ...

Misschien is het wel een beetje een jeugdtrauma van mij. Wij hadden namelijk op de lagere school een meester die ons stimuleerde om eigenge maakte toneelstukjes te spelen. Je had toen op zaterdagmorgen nog school en we mochten dat dan na de pauze doen. In de lijdenstijd kwam ik op 't idee om in een soort declamatorium de gevangenneming van de Here Jezus, het verhoor en het vonnis uit te beelden. Nu gebeurt dat in deze tijd vaak op de scholen, maar dat was toen nog niet zo gewoon. Ik voelde me dan ook diep verslagen toen de meester na afloop tegen de klas zei: Hier klappen we niet voor. Dagenlang heb ik lopen piekeren waarom hij dat zei. Was hij boos omdat we de bijbelwoorden zo gebruikt hadden? Mijn moeder stelde me toen een beetje gerust. Ze zei: Ik heb altijd geleerd dat je niet hoort te klappen voor geestelijke muziek of declamatie. Voor de 'luim' klap je wel, voor de 'ernst' niet, ouderwets gezegd.

Ja, en toch kan het wel eens. Iemand vertelde op de vakantiebijbelschool een prachtig bijbels verhaal. De kinderen luisterden als vinken en de verteller zat er helemaal 'in'. Aan 't eind zei hij: Zullen we eens heel hard in onze handen klappen voor onze geweldige God? Het hoorde er helemaal bij. Eer aan de Heer.

Trouwens, na die uitvoering van de Young Messiah hebben we natuurlijk ook geklapt. Het was een applaus waard. Maar het was vooral een uiting van dankbaarheid dat zoveel jonge mensen met overtuiging die prachtige woorden van Jesaja zongen. Uiteindelijk dus toch ook: Eer aan de Heer.

Boekbespreking

De medische ethiek in de branding

Aanleiding tot dit stukje is het verzoek om een bespreking van het boek: "De medische ethiek in de branding", een verzameling publicaties van wijlen prof. dr. G.A. Lindeboom.

Na lezing heb ik mij afgevraagd, of dit boek bedoeld was voor de Opbouwlezer in het algemeen, of voor een beperkte groep. Als het laatste het geval is, heeft een bespreking in ons blad dan wel zin? Anderzijds, het onderwerp is belangrijk genoeg. Daarom toch een artikel, misschien niet zo zeer een recensie als wel enkele opmerkingen "naar aanleiding van."

Het woord "ethiek" is in. Veel bladen publiceren er regelmatig een artikel over. En dan met name over medische ethiek, want die staat in het middelpunt van de belangstelling. Ethiek houdt zich bezig met vragen als: Wat behoort ik te doen? De medische ethiek in strikte zin houdt zich dan dus bezig met de vraag: Wat behoort ik als medicus, als arts te doen. In iets bredere zin wordt dit: Wat behoort een arts te doen? Nog breder, maar dan spreken wij liever over gezondheidsethiek: Hoe behoren wij, individueel en collectief, te handelen op het terrein van de gezondheidszorg? Onder de gezondheidsethiek vallen ook vragen over kosten van en grenzen aan de zorg.

Nu is het voor een antwoord op die vragen niet onverschillig, welke geloofsovertuiging of levensbeschouwing wij hebben, denkt u maar aan de debatten over euthanasie.

Er heerst in de wereld van de gezondheidszorg met betrekking tot ethische vraagstukken nogal verwarring. Deze wordt mede veroorzaakt door de vele overtuigingen, die in onze samenleving opgeld doen. De behoefte in Christelijke kring aan bijbels verantwoorde informatie op het terrein van de gezondheidsethiek heeft in 1987 geleid tot de oprichting van het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut, dat tot doel heeft dergelijke informatie te bieden.

Dit Instituut geeft in samenwerking met Buijten & Schipperheijn de "Lindeboom reeks" uit, waarin tot dusver publicaties zijn verschenen over ethische vragen met betrekking tot reageerbuisbevruchting, gen-technologie

en financiële begrenzing van de gezondheidszorg. Naast deze boeken, bestemd voor breder kring geeft het instituut ook wetenschappelijke rapporten uit.

Onlangs is, als nummer 1 in de Lindeboom reeks, het aan het begin van dit artikel genoemde boek verschenen. Dit nummer was hiervoor gereserveerd, omdat de naam van Lindeboom is gegeven aan het Instituut en de reeks.

Prof. dr. G.A. Lindeboom (1905-1986), afkomstig uit het bekende predikanten-geslacht, is hoogleraar geweest aan de Vrije Universiteit. Hij doceerde daar o.a. Inwendige Geneeskunde, maar heeft zich tevens uitvoerig bezig gehouden met de medische ethiek. Daarin was hij zijn tijd vooruit. Uit zijn werken is een bundel samengesteld als eerbetoon aan deze pionier van een medische ethiek, uitgaande van een protestants-christelijke geloofs-overtuiging.

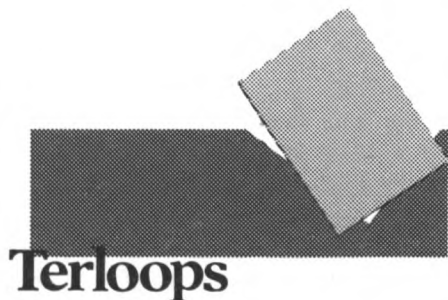
Nu over de inhoud van het boek. Het biedt een goed voorbeeld van de be-toogtrant en wijze van argumenteren van Lindeboom en het laat zien, met welke belangrijke thema's hij zich bezig hield. Op twee artikelen na zijn zij echter alle bedoeld voor medici. Waar de ethiek ter sprake komt gaat het over medische ethiek in de strikte zin die ik hierboven noemde. Zo komt bijvoorbeeld de aard van de geneeskunde uitgebreid aan de orde. Ook de beroepseed krijgt veel aandacht. Daar waar het gaat over de relatie tussen arts en patiënt, wordt deze vooral gezien vanuit het standpunt van de arts.

De inhoud van het boek betreft slechts een beperkt aantal onderwerpen op medisch-ethisch gebied. Wel wordt diep ingegaan op fundamentele vragen betreffende het medische beroep en de medische beroepsuitoefening. Als zodanig is het een boek, dat ik medici en medische studenten kan aanbevelen, maar ik meen, dat veel lezers van ons blad zich niet aangesproken zullen voelen. Zij behoren niet tot de doelgroep die Lindeboom inder-tijd voor ogen had. Twee artikelen vormen hierop een uitzondering. Ten eerste het artikel over "euthanasie in historisch perspectief." Het geeft precies wat de titel aangeeft, namelijk een historisch overzicht. Dat is boeiend, maar het biedt te weinig houvast in de hedendaagse discussie. Het tweede niet strikt medische artikel gaat over "doelstelling en streven van de gezondheidszorg." Dit in 1972 verschenen artikel zou ook nu nog zeer bruikbaar kunnen zijn voor een bredere discussie dan alleen onder medici. Deze twee artikelen zijn echter mijns inziens onvoldoende reden om als niet-medicus dit boek aan te schaffen.

Wie als geïnteresseerde niet-medicus, en geïnteresseerd zouden wij allemaal moeten zijn, iets meer wil weten over gezondheidsethiek vanuit Christelijk

standpunt, en die niet opziet tegen een beetje geestelijke inspanning, zou ik liever een ander boek aanraden, dat bij dezelfde uitgever is verschenen (ditmaal in samenwerking met de Nederlandse Patiënten Vereniging) en ook is verzorgd door het Lindeboom Instituut, namelijk: "Christelijke oriëntatie in medisch-ethische onderwerpen." (Amsterdam 1992) In dit boek komt het gehele terrein van de gezondheidsethiek vanuit christelijk perspectief min of meer uitgebreid aan de orde in een taalgebruik, dat is afgestemd op niet-ingewijden.

C.P. Kleingeld, Alphen aan den Rijn

Terloops

P.C. van Wijk

Een koninkrijk niet van de wereld

Het koninkrijk van God is anders dan andere koninkrijken. Het laat geen bijzondere prestaties zien, het jaagt de mensen geen schrik aan en naar menselijke maatstaven is het onbetekend en zwak.

Heel apart heeft de Heiland in de gelijkenis van de zaaier (Lucas 8 : 4 – 15) laten zien, dat het door Hem gebrachte koninkrijk anders is. Wat doet een zaaier eigenlijk? Hij strooit het zaad uit. En dan moet hij afwachten. Over zon en regen heeft hij niets te zeggen en hij kan er geen enkele invloed op uitoefenen. Vogels pikken het zaad bovendien weg en mensen vertrappen het. En als de grond te hard is, kan het niet eens wortel schieten. En zelfs is het mogelijk, dat anderen onkruid tussen het goede zaad zaaien. En door een dergelijk verhaal heeft de Heiland geprobeerd aan mensen de geheimenissen van het koninkrijk te openbaren.

Want zoals met die zaaier is het ook met de koning van het koninkrijk. Als mens heeft Jezus Zich als slaaf gedragen. Hij waste de voeten van Zijn discipelen. Hij ging de weg naar het kruis en velen bespotten Hem. Hij lijkt een mislukt mens.

Na zijn opstanding ontvangt Hij alle macht in hemel en op aarde. Maar onder de mensen is hiervan op aarde niets te zien. We merken er zo weinig van, dat alle dingen aan Koning Jezus zijn onderworpen. Van een werkelijke, een effectieve en definitieve doorbraak van Gods koninkrijk is niets te bespeuren.

De machten van deze wereld gaan hun eigen gang en werken vaak op een manier, die strijdt met de regels van het koninkrijk der hemelen.

Er zijn demonische machten in de wereld, die kapot maken van wat van Gods koninkrijk openbaar wordt. De wereld blijft actief in haar offensief tegen de kerk en geeft het nooit op. En dan moeten we niet alleen denken aan machten van buiten, want het waren de broeders, die Paulus en Petrus destijds hebben verraden en aan de volgelingen van Keizer Nero overgaven.

De definitieve doorbraak van Gods eeuwig rijk, zoals dat is gekomen in Jezus Christus, zal er in deze wereld

en deze tijd niet komen. Die doorbraak komt later. Gods koninkrijk blijft voor een deel blijde verwachting. Jezus heeft vernedering en verwachting ondergaan. Zijn volgelingen zijn niet beter dan hun heer. De weg van het koninkrijk in deze wereld is voor een deel een kruisweg.

De satan is er nog en soms kunnen we er moe van worden.

Leven in het koninkrijk van Jezus Christus

Het is wel duidelijk, dat het kennen van en het staan in het koninkrijk van Jezus Christus een zaak van geloof is. Wij **weten** van dat koninkrijk uit de bijbel, maar wat we er in deze wereld van **zien**, vloekt vaak met de idee van een koninkrijk, waarin de Heiland de boze overwint en het leven vernieuwt. Daarom: het vasthouden aan dat koninkrijk is een zaak van geloof. Maar dat betekent ook, dat we als kinderen van het koninkrijk innerlijk los moeten zijn van de machten van deze wereld. Laat ik één voorbeeld noemen. Het geld is in onze samenleving een grote macht. De bijbel noemt de zucht naar geld de wortel van alle kwaad. Leven in het koninkrijk van God betekent, dat we neen-zeggen tegen allerlei machten, ook tegen de macht van het geld. Dat is niet gemakkelijk in deze materialistische samenleving. Wie zijn leven in deze wereld wil behouden, zal het verliezen. Leven in het koninkrijk van God betekent afstand-nemen van veel dingen, die ons boeien en in beslag kunnen nemen.

Leven in Gods koninkrijk betekent, dat we een **eigen levensstijl** hebben, een **vernieuwde levenshouding**. In de wereld moet je uitgekookt zijn. Daar is de eerste slag een daalder waard. In de wereld worden de werken van het vlees openbaar (Gal. 5 : 21). In het koninkrijk van God heerst echter de Heilige Geest en komen de vruchten van de Geest openbaar (Gal. 5 : 22). Petrus schrijft in zijn eerste brief (2 : 23) over Christus: „...die als Hij gescholden werd, niet terugschold en als Hij leed, niet dreigde, maar het overgaf aan Hem, die rechtvaardig oordeelt...”

En in dat alles mogen en moeten we verlangend uitzien naar de dag, waarop Jezus Christus zijn rijk voltooien zal. Nu is de koninkrijksbeleving vaak een zaak van 'niet zien en toch geloven'. Straks zullen we ten volle aanschouwen. Veenhof besloot z'n toespraak aldus: Zo mogen we in de avondstond der wereld de eeuwige morgen tegemoet gaan.

Hiermee ben ik aan het eind gekomen van de samenvatting van de toespraak over het koningschap van Jezus Christus, die Prof. C. Veenhof jaren geleden eens hield. In februari 1983, ruim tien jaar geleden, overleed Veenhof. Door zijn leven en werk heeft hij velen iets van Gods Koninkrijk laten zien.

Kunnen jullie in deze zinnen ontdekken over welke dingen ik het heb?

1. Dit is niet alleen een metalen slagbord maar zijn ook dierenmonden.
2. Kan deze jonge bediende in uniform deze kleine dwarsfluit bespelen?
3. Behalve een bloem is dit ook een klein muziekinstrumentje.
4. Weten jullie wat zowel een soort piano als een vliegorgaan is?
5. Het is niet alleen niet raak maar tevens een gebed en zang tijdens een Rooms-Katholieke kerkdienst.
6. Dit voorwerp is een koperen blaasinstrument, een benig uitsteeksel op de kop van sommige dieren en ook een plaats in Noord-Holland.
7. Deze jongensnaam is hetzelfde als een lage zangstem.
8. Behalve dat dit teken aangeeft dat de volgende noot een halve noot verhoogd moet worden is het ook de naam van twee dwars over elkaar liggen stukken hout waaraan de Romeinen ter dood veroordeelden nagelden.

De oplossing van de vorige keer was:

1. volgielen
2. goudklomp
3. huisbrand
4. werkeloos
5. armenhuis
6. schaduwen
7. zwynestel
8. boomgaard
9. vergoeden
10. lasteraar
11. vlasdraad
12. aardewerk
13. ademhalen
14. rondedans
15. zwygrecht
16. tasteraad
17. jongedame
18. heterdaad

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Knipselboek uitgegeven door het hoofdbestuur van de Geref. Bond in de Ned. Herv. Kerk, Samen op weg – gezegd en geschreven;

De Concept Kerkorde van de Verenigde Reformatorische Kerk in Nederland – toegelicht en besproken. f 19,50; te bestellen door overmaking van f 19,50 op gironr. 22244 tnv de Maassluise Drukkerij, Postbus 18, 3140 AA Maassluis

Drs. Wubbo Scholte, Met kippevel.

Angst en angststoornissen.

128 blz., f 15,--

ISBN 9060479785

Uitg. Oosterbaan & Le Cointre, Goes

Drs. W. Kats, Homologia;

informatie over geloof en kerk.

(8e druk)

64 blz., f 12,50

Uitg. Filippus, Arnhem

Ds. L. Raven,

Je zult er maar voor komen te staan;

Een beetje hulp bij het Christen-zijn in de praktijk.

87 blz., f 13,95

ISBN 9071078760

Uitg. Filippus, Arnhem

Elisabeth Elliot,

Hartstocht en reinheid;

Liefdesverlangen voor Gods aangezicht.

(seksualiteit)

157 blz., f 24,95

ISBN 9050303242

Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

Larry Crabb,

Van binnen uit;

Werkelijke verandering is mogelijk.

221 blz., f 27,95

ISBN 9070656604

Uitg. De Navigators, Driebergen i.s.m. Novapres, Apeldoorn

Dr. M. te Velde,

Gemeenteopbouw 3;

Methodisch beleid ontwikkelen in de christelijke gemeente.

144 blz., f 19,25

ISBN 9060159268

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

F.H. Tijssen, Levensbeschouwing en management.
(GSEV-reeks nr. 27)

64 blz., f 14,90

ISBN 9060159667

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Aad Kamsteeg,

De gemeente in;

De Bijbel over onze omgang vandaag.

118 blz., f 17,90

ISBN 9060159578

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

Ds. J.J. Poort,

Zwerfgedichtjes.

91 blz., f 17,50

ISBN 9061403154

Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen

Dr. J.W. Kirpestein,

Groen van Prinsterer –

als belijder van Kerk en Staat in de negentiende eeuw.

(diss.)

243 blz., f 39,95

ISBN 9050303404

Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

De secularisatie en onze gebeden

Onze tijd heet een tijd van secularisatie. Steeds minder Nederlanders gaan nog naar een kerk, welke dan ook. En steeds minder mensen bij ons in de straat geloven nog, dat God er is en dat Hij 'een beloner is van wie Hem ernstig zoeken'.

Maar hoe staat het in onze eigen huizen? Het kan haast niet anders of het leven in een seculariserende maatschappij heeft ook op ons invloed. Alleen, waar zie je die invloed? Waar is onder ons de secularisatie merkbaar? En waar liggen in ons leven belangrijke invalspoorten voor secularisatie?

Ik zou graag even aandacht willen vragen voor een aanknopingspunt voor secularisatie, dat er *onbewust en onbedoeld* zo maar kan zijn *in onze gebeden*. En dan versta ik onder secularisatie vooral dit: dat God als het ware 'afwezig' is in ons dagelijks bestaan.

In gereformeerde gezinnen kan dat bevorderd worden door de manier waarop wij bidden. Het is weliswaar een gevoelige zaak om daar iets over te zeggen, maar ik waag het er toch

maar op. Het gebed is immers als 'zenuwcentrum' van het christelijk leven van groot belang.

Hoe staat het met de 'huiselijke eredienst', met ons gezamenlijke bidden? In veel gezinnen wordt bij elke maaltijd gebeden. Meestal gebeurt dat hardop door vader of moeder. Wát en hoe wordt er gebeden? Er is alle aanleiding om te veronderstellen dat het tafel-gebed in een groot aantal gezinnen meestal een zeggen van vaste en steeds dezelfde woorden is, al of niet met gebruikmaking van een 'formulier-gebed'.

Ouders bidden in menig gezin twee of drie keer per dag, voor of na het eten, het Onze Vader. Daarnaast bidt men gebeden als: 'O Vader, die al het leven voedt, kroon onze tafel met uw zegen...' en 'O Heer, wij danken U van harte, voor nooddrift en voor overvloed' of 'O Vader dat uw liefde ons blijk...' Daarnaast zullen veel ouders misschien aan tafel bidden in woorden die ze zelf kiezen maar die eveneens steeds dezelfde zijn en een beperkte 'thematiek' hebben.

Vooropgesteld, met gebruikmaking van zulke vaste bewoordingen wordt er ongetwijfeld dikwijls hartelijk en doorleefd gebeden! Tot zover zullen we er zeker geen kwaad van hoeven spreken. Maar toch loop je daarmee wel een bepaald risico, dat we in verband kunnen brengen met de secularisatie. *Het gevaar is, dat het bidden met vaste en steeds dezelfde woorden en termen en onderwerpen ver of staat van een groot deel van de dagelijkse leefwereld van ons en vooral van onze kinderen.*

Ik ben bang dat in nogal wat gezinnen het gewone leven, het dagelijkse gebeuren en de eigen belevenissen niet in het gebed terug te vinden zijn.

Dochter Ellen is vanmiddag toen ze uit school naar huis fietste bijna door een auto geschept. Het ging nog net goed! Krijgt de dank daarvoor een plaats in het gebed? Zoon Jan is jarig vandaag. Wordt de Here ervoor gedankt en wordt voor Jan om gezondheid en kracht en geloof gebeden? Dochter Marieke heeft vandaag een moeilijk tentamen en ze is er erg zenuwachtig voor. Bidden we voor haar om rust en een goede uitslag? Het is moederdag. Danken we de Here voor de zegen die Hij in onze eigen vrouw en moeder geeft en vragen we Hem voor haar om kracht?

En zo kunnen we nog heel wat dingen noemen: een aangrijpende reportage over de ellende in Bosnië-Herzegowina, een akelige ruzie tussen twee van onze kinderen vlak voor het eten, de jeugdvereniging waar onze kinderen vanavond naar toe gaan, een discussie aan tafel over een popgroep of over het al of niet kijken naar een bepaald televisieprogramma, enzovoorts.

Gelukkig zijn er ouders die naast de vaste formuleringen toch ook bij verschillende gelegenheden eigen woorden weten te kiezen. Dan wordt op een heel bijzondere manier de persoon-

lijke en levende godsvrucht hoorbaar. *Laten ze beseffen, dat dat grote waarde heeft in de strijd tegen de secularisatie!*

Want de kern van secularisatie is toch dit, dat God afwezig lijkt in het gewone leven van de moderne mens. Wanneer dan ons gewone leven (een ongeluk, een tentamen, een reportage, een verjaardag) afwezig is in ons bidden aan tafel, d.w.z. in onze omgang met God, dan zetten we de poort voor de secularisatie open. Het horen van de gebeden wordt een sleur. We spreken onze formules nog wel uit, maar onze kinderen ontgaat het, welke relatie dat bidden heeft met de werkelijkheid. De gebeden lopen de kans een soort rituele en magische formules te worden. En het gewone leven gaat zo z'n eigen gang, op flinke afstand van het gebed, of flinke afstand van God.

Gelukkig staat of valt met het bidden aan tafel niet alles in het leven van onze kinderen. Ouders kunnen ook op andere manieren laten merken, dat de Here wel degelijk present is in ons alledaagse bestaan. En er zijn allerlei andere lijnen waarlangs onze jeugd dat gewaar kan worden. Gelukkig wel! Toch is het noodzakelijk dat we op deze invalspoort voor secularisatie juist in onze gezinnen bedacht zijn. Het werkt verkeerd wanneer onze kinderen opgroeien met standaardgebeden, die (dikwijls ook in verouderde taal) dag in dag uit steeds op dezelfde manier en over dezelfde dingen God aanspreken, terwijl daarbij de heel concrete en persoonlijke situaties en noden van dat moment buiten het blikveld blijven en niet echt genoemd worden.

Dan lijkt het of de christen alle dagen dezelfde is, alsof hij geen enkele geestelijke groei doormaakt, en alsof hij steeds maar dezelfde standaard-noden heeft. Dan wordt er geen nauwe verbinding gelegd tussen je gewone alledaagse leven en de Here God. Het zijn twee werelden geworden. *En dat is de secularisatie in haar kern: dat God en ons gewone leven van elkaar gescheiden zijn en geen verbinding meer hebben.*

Hetzelfde geldt trouwens breder. Het geldt bijvoorbeeld ook van onze invulling van de Schriftelezing thuis en van onze preken en gebeden in de kerk. *Als het gewone leven niet in onze 'gods-dienst', in onze omgang met de Here, voorkomt, komt God niet in ons gewone leven voor. Er ontstaat sluipenderwijs een stille vervreemding. Kortom, 'wereld-vreemde' gebeden geven aanleiding voor een 'God-loze' leefwereld.*

Dit artikel is van de hand van Prof.Dr. M. te Velde uit Kampen. Hij schreef het in het weekblad: 'DE REFORMATIE'. Op trefzekere wijze heeft Te Velde zijn gedachten geformuleerd over een aktueel onderwerp, dat onze volle belangstelling verdient!

O. Mooiweer

Enschede

Kerknieuws

Ned. Geref. Kerk van Maassluis

Het secretariaat van de diaconie berust bij: de heer G. Meester, Kraayestein 90, 2675 RB Honselersdijk. Tel.: 01740 - 400 70.

Ned. Geref. Kerk van Eindhoven

In de vakantieperiode wordt een aantal kerkdiensten met de Chr. Geref. Kerk gecombineerd.

Op 18 juli, 25 juli, 1 augustus en 8 augustus worden de morgendiensten gehouden in de Chr. Geref. Kerk, Schootsestraat 47. Op deze zondagen is de middagdienst in de Ned. Geref. Kerk aan het Frederik Hendrikplein. Alle diensten beginnen om 9.30 en 17.00 uur.

Ned. Geref. Kerken van Zeist en Bilthoven

Tijdens de vakantieperiode (18 juli t/m 8 augustus) zullen de middagdiensten worden gecombineerd.

18 juli in Bilthoven,
25 juli in Zeist,
1 augustus in Bilthoven,
8 augustus in Zeist.

Plaats van samenkomst:
in Bilthoven: Julianakerk,
Julianalaan 42.

in Zeist: Gebouw Ned. Prot. Bond,
Kerkweg 21.

De morgendiensten zullen normaal in Bilthoven en Zeist worden gehouden.

Ned. Geref. Kerk van Aalten/Winterswijk

De kerkeraad meldt dat de middagdienst in Aalten, gebouw 'Elim', per 4 juli a.s. niet meer zal worden gehouden.

Het adres voor de diaconie luidt thans: G. van Leeuwen, St. Antoniusstraat 60, 7061 CD Terborg. Tel.: 08350 - 26 098.

Raad van toezicht en advies theologische studiebegeleiding

Het secretariaat van de Raad van Toezichten Advies voor de Theologische Studiebegeleiding berust tijdelijk bij ds J. Kranenburg, Marinus Postlaan 95, 8264 DN Kampen, tel. 05102-17844

Aalten-Winterswijk

Met ingang van 1 juli vervallen de middagdiensten van de gemeente van Aalten-Winterswijk.

Groningen

In de periode 11 juli tot en met 15 augustus zullen de namiddagdiensten

gehouden worden in de Ned. Geref. Kerk van Haren. Aanvang: als regel 17.00 uur; echter op 8 en 15 aug. om 19.00 uur.

Groningen / Afscheid drs. D.A. Westerkamp

In de morgendienst van 11 juli a.s. zal afscheid worden genomen van drs. D.A. Westerkamp in verband met beëindiging van zijn werk als docent aan de Ecole de Théologie de Butare in Rwanda, waartoe hij door de gemeente van Groningen was afgestaan aan de Stichting EvTA. De dienst, waarin ds. F. Gerkema zal voorgaan, wordt gehouden in de Aa-kerk, A-Kerkhof, Groningen; aanvang: 10.00 uur.

Voor gasten buiten Groningen wordt er vanaf half tien een kopje koffie geschonken in Het Tehuis, Lutkenieuwstraat, vlakbij de Aa-kerk. De crèche voor de kleine kinderen is ook in Het Tehuis.

Gasten die kinderen meebrengen voor de crèche en/of voor de kinderverteldiensten én gasten die graag na het koffiedrinken een broodje mee willen eten dienen zich voor 7 juli op te geven bij fam. Wierenga, tel. 050-136380.

Ds. Westerkamp zal zich over enige tijd verbinden aan de gemeente van Houten.

Onder andere(n)

Symposium

Het Prof dr G.A. Lindeboom-instituut houdt op 24 september a.s. een symposium: 'Waardevolle' grenzen van de gezondheidszorg.

Plaats: Amersfoort 'De Eenhoorn' (tegenover het NS-station)
Sprekers: drs J. Rolies, mr dr M. de Blois, ds J. Koppelaar
Organisatie: Prof dr Lindeboom-instituut, in samenwerking met wetenschappelijke bureaus van GPV, SGP en RPF.

Opgave d.m.v. folders, verkrijgbaar bij het Prof Lindeboom-Instituut te Ede, postbus 224, tel.: 08380 - 30 230, fax: 08380 - 24 858.

WOUTER GRIFFIOEN

en

INGEBORG VAN DIJK

zullen, zo de Here wil, trouwen op vrijdag 2 juli 1993 om 11.30 uur in het stadhuis van Delft.

Kerkdienst: om 19.30 uur in de Nederlands Gereformeerde kerk, Oranjelaan 62, Rijswijk.

Receptie: vanaf 21.00 uur in het Flora-theater, Verwersdijk 1, Delft.

Toekomstig adres van Wouter en Ingeborg:
Verlengde Singelstraat 73,
2613 ET Delft

„die uw leven verlost van de groeve”
Psalm 103 : 4

Na een kortstondig ziekbed is in het bijzijn van al zijn kinderen overleden, mijn lieve man, onze vader en grootvader

MEINDERT DE JONGE

4 mei 1914

18 juni 1993

G.W. de Jonge-Pauli

Albert en Saskia
Jan Willem en Ineke
Paul en Coby
Helene en Piet
Johan
Bastiaan en Frouk
Christine
Maarten en Addie
Wouter en Janneke
Jantien en Erik

en kleinkinderen

Populierendreef 188
2272 GZ Voorburg

Wij hebben vader begraven op de begraafplaats 'Oud Eik en Duinen' te Den Haag.

Bij het overlijden van

BROEDER M. DE JONGE

gaan onze gedachten terug naar de vele jaren dat hij voorzitter was van onze commissie.

We gedenken in dankbaarheid zijn wijsheid en de liefdevolle toewijding waarmee hij leiding gaf aan het werk in dienst van de zending.

Namens de zendingscommissie van de
NGK te 's-Gravenhage,
M. Siesling, voorzitter
M. Janse-Venderbos, secretaris

Met dankbaarheid denken wij terug aan de lange tijd dat wij

BROEDER M. DE JONGE

in ons midden mochten hebben.

Hij heeft met zijn grote gaven veel voor onze gemeente – en daarin ook voor het zendingswerk – mogen betekenen.

Vele jaren was hij ouderling, voorzitter van de kerkeraad en voorzitter van de zendingscommissie.

Wij geloven dat hij als goede en getrouwe slaaf mag ingaan tot het feest van zijn Heer (Mattheus 25:21,23)

18 juni 1993

Namens de Nederlands Gereformeerde
Kerk te 's-Gravenhage,
voor de kerkeraad:
H. Schuurman, voorzitter
J. Venderbos, secretaris

Het Nederlands Gereformeerd Seminarie te Amersfoort

stelt de inschrijving open voor het volgen van de colleges voorbereidend op het kandidaatsexamen Theologie.

Men kan zich aanmelden bij:

1. de Rector, ds. J.C. Janse, Spechtstraat 65, 3853 BV Ermelo, tel. 03417-51569.
2. de Secretaris van de Raad van Docenten, ds. J. Stuij, Leliestraat 107, 8265 BC Kampen, tel. 05202-21659.

Ter informatie kan een studiegids worden aangevraagd bij het Secretariaat van de Stichting, Zeegat 34, 3224 SJ Hellevoetsluis, tel. 01883-20845.

T.k. Bijbelverklaring **Matthew Henry** 9 dln. uitgave 1912.
12 jaargangen **Woord en dienst**, gebonden, vanaf 1952-1963
tel. 02982-3246

DS. VAN MAASSCHOOL WAPENVELD

Flessenbergerweg 39

Het bestuur van bovengenoemde
Christelijke Basisschool vraagt per 1
okt. 1993

EEN ADJUNCT-DIRECTEUR (M/V)

Onze voorkeur gaat uit naar:

- Een collega die met overtuiging de identiteit van de school uit wil dragen.
- Een belijdend lid van de Ned. Ger. Kerk.
- Een enthousiaste collega, die het fijn vindt met kinderen om te gaan.
- Een gezellige collega, die samen met de andere collega's zijn schouders eronder wil zetten.
- Een collega die zich ook interesseert voor directietaken en in staat is de directeur te vervangen, indien noodzakelijk.

Wil je meer weten over onze school of over de vacature, bel dan de directeur van de school, dhr. A.C. v.d. Bijl. (Tel.: 05206 - 78649/78278)

Heb je zin in deze baan, schrijf dan voor 15 aug. a.s. aan het bestuur, t.a.v. dhr. W. van Ommen, voorzitter. Hullenweg 1a 8191 LB Wapenveld.